

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมายและความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

1.2 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู

1.3 บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็ก

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านร่างกาย

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านสังคมและบุคลิกภาพ

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : พัฒนาการด้านสติปัญญา

1.4 หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

2. ครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดู

2.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

2.2 หน้าที่ของครอบครัว

2.3 ความสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัวต่อการอบรมเลี้ยงดูและ

พัฒนาการของเด็ก

2.5 ปัจจัยที่ผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมายและความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู ดังนี้
 รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ (2531) ได้แบ่งความหมายของการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 2 ประเด็น คือ
 การอบรม หมายถึง การปลูกฝังให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น มีความ
 รับผิดชอบ มีระเบียบวินัยพึ่งตนเองได้ มีนิสัยประหยัดอดออม มีความซื่อสัตย์มีจิตใจเมตตากรุณา
 เป็นต้น

การเลี้ยงดู หมายถึง การให้ความเอาใจใส่ ดูแลเด็กในด้านต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็น
 3 ด้าน คือ

1. การฝึกให้เด็กรับประทานอาหารตามหลักโภชนาการ เช่น การไม่เลือกอาหาร
 รู้จักรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย การรับประทานอาหารให้เป็นเวลา
2. การฝึกให้เด็กมีสุขนิสัย เป็นผู้มีความรับผิดชอบดูแลสุขภาพของตนเอง รู้จัก
 ป้องกันโรค ฝึกขับถ่ายให้เป็นเวลา และรวมถึงการฝึกให้เด็กเป็นคนมีลักษณะนิสัยที่ดีด้วย เช่น เป็นคน
 ร่าเริงแจ่มใส ดูแลสุขภาพสะอาดเรียบร้อย สวยงาม ชยัน ว่องไว และช่างสังเกต เป็นต้น
3. การฝึกให้เด็กมีนิสัยที่ดีในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น เช่น มีความเมตตากรุณา
 รู้จักกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ มีมารยาทดี รู้จักการเล่นและการทำงานร่วมกับเพื่อน รู้จักให้อภัย
 ขอโทษและขอบคุณ เป็นต้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2528) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง
 วิธีปฏิบัติของมารดาของเด็กก่อนวัยเรียน ที่ส่งเสริมและสนองความต้องการ ที่จำเป็นของเด็กทั้งด้าน
 ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ในการเอาใจใส่เลี้ยงดูเพื่อเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย
 ด้านจิตใจ สติปัญญา ด้านอารมณ์สังคม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่พ่อ แม่หรือผู้ที่ใกล้ชิดเด็กได้ปฏิบัติตน
 เพื่ออบรมสั่งสอนและส่งเสริมปลูกฝังให้เด็ก มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในทุกด้าน คือด้านร่างกาย

ด้านอารมณ์จิตใจ ด้านสังคมและบุคลิกภาพ ด้านสติปัญญา โดยการวางรากฐานของพฤติกรรมที่ดูแล
ที่ดีในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพนั้น มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้กล่าวว่า ครูคนแรกของเด็ก
คือพ่อแม่ และการเรียนรู้ครั้งแรกของมนุษย์ขึ้นอยู่กับบุคคลที่ใกล้ชิดและทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กพ่อแม่และ
การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่มีผลต่อบุคลิกภาพและพัฒนาการของเด็ก บทบาทของพ่อแม่ที่มีต่อลูกคือ
การให้ความรักความอบอุ่น การเอาใจใส่ตั้งแต่แรกเกิดช่วยให้ลูกเติบโตทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม
อย่างดีที่สุด

วราภรณ์ รักวิจัย (2533) ได้เน้นว่า ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีประสิทธิภาพและสามารถ
ปรับตัวให้เข้าสังคมได้อย่างไม่มีปัญหานั้น การปฏิบัติตนของพ่อแม่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และวิธี
การปฏิบัติที่จะช่วยให้การพัฒนาลูกให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสม พ่อและแม่ควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูลูก ในเด็กอายุ 3-6 ปี จะมีพฤติกรรมชอบเลียนแบบพ่อ
แม่ หรือบุคคลที่เขารัก ดังนั้นพ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกเพื่อให้เด็กเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีชัดเจน
การที่พ่อแม่ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูไว้นั้นจะช่วยให้เลี้ยงลูกได้ตามแบบที่ดีไม่เป็นไปตาม
อารมณ์ ซึ่งจะส่งผลดีต่อเด็กอย่างดีที่สุด

2. รู้จิตวิทยาการอบรมเลี้ยงดูลูก การอบรมเลี้ยงดูนั้นอย่างน้อยที่สุดพ่อแม่จะต้องรู้ถึง
พัฒนาการขั้นต่าง ๆ ของเด็กในแต่ละวัย โดยยึดถือพัฒนาการ ความสามารถและความต้องการของ
เด็กเป็นหลัก นอกจากนั้นจะต้องเอาใจใส่ในเรื่อง โภชนาการ การกินการนอน การขับถ่าย การป้องกัน
โรค อุบัติเหตุ และการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี รวมทั้งมีจิตวิทยาที่ดีในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

Freud (1856-1939) ได้เน้นถึงความสำคัญในการปลูกฝังบุคลิกภาพวัยเด็กเล็กมากที่สุด
โดยกล่าวว่า ในช่วง 1-5 ปี แรกของชีวิต เป็นช่วงสำคัญที่เด็กจะมีการพัฒนาบุคลิกภาพมากโดยการ
เลียนแบบการกระทำของบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด

Erikson (1963) ได้กล่าวถึงความสำคัญของบิดามารดาที่มีต่อการเลี้ยงดูเด็กซึ่งสอดคล้อง
กับ Freud ว่า อิทธิพลของการเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีผลต่อพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพของเด็กใน
วัยต่อมา

1. เด็กในวัยทารกระยะ 0-2 ปีแรก เป็นระยะที่เด็กจะพัฒนาความไว้วางใจทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น ถ้าความต้องการของเด็กได้รับการตอบสนอง รวมทั้งได้รับความรักใคร่จากพ่อแม่ จะเป็นผลให้เขาสามารถที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ตามลำพังและจะพัฒนาตนเองได้ดีในระยะต่อมา ซึ่งจะเริ่มพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง

2. ระยะ 2-3 ปี เป็นระยะที่เขาคดลองเริ่มใช้กล้ามเนื้อของตนเองในการเล่น เดิน วิ่ง

3. ระยะ 3-6 ปี วัยนี้เป็นวัยที่เด็กกำลังเข้าเรียนอนุบาล ถ้าพัฒนาการในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ดี เด็กในระยะนี้จะเริ่มมีความคิดริเริ่ม แสดงความคิดแปลก ๆ มีความอยากรู้อยากเห็น อย่างมีจินตนาการ การเลียนแบบการกระทำของพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิด

ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากในการปลูกฝังและเสริมสร้างลักษณะนิสัยต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานที่เด็กจะเจริญเติบโตต่อไป และการที่พ่อแม่เข้าใจถึงพัฒนาการที่สำคัญในแต่ละช่วงแต่ละวัยของชีวิต ทำให้ช่วยส่งเสริมพัฒนาและจัดสภาพแวดล้อมที่ดีเหมาะสมกับเด็ก เพื่อให้ชีวิตของเด็กเดินไปตามแนวทางที่พึงปรารถนาและอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข

1.2 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกัน จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในวัยเด็ก บุคลิกภาพและอุปนิสัยต่าง ๆ จะถูกกำหนดและวางรากฐานไว้แต่เด็กและติดตัวไปจนตลอดชีวิต นักจิตวิทยาหลายท่านได้แบ่งลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูไว้ดังนี้

Hoffman and Hoffman (อ้างในเกศินี เกตอนันต์, 2539) ได้กล่าวว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูมี 4 ประเภท คือ

1. รักมาก ควบคุมมาก

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะเชื่อฟัง สุภาพ สะอาด มีความก้าวร้าวต่ำ แต่ไม่เป็นมิตร ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ยินยอมทำตามสูง

2. รักมาก ควบคุมน้อย

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะ ชอบสังคมมีความคิดสร้างสรรค์ ก้าวร้าว รักสนุกน้อย แสดงบทบาทของผู้ใหญ่ได้ง่าย เป็นเอกเทศ มีลักษณะรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเองสูง

3. รักน้อย ควบคุมมาก

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะ มีปัญหา ชอบทะเลาะวิวาทกับเพื่อน ชี้อาย หลบหลีกสังคม ก้าวร้าวต่อตนเองสูง รับผิดชอบและมีวินัยในตนเองต่ำสุด

4. รักน้อย ควบคุมน้อย

การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีลักษณะก้าวร้าวสูง มีความรับผิดชอบต่ำ วราภรณ์ รักวิชัย (2535) ได้แบ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่เป็น 4 แบบด้วยกัน คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักความอบอุ่นแบบประชาธิปไตย

การเลี้ยงดูลักษณะนี้ พ่อแม่ต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ และความเข้าใจต้องใช้เหตุผลกับลูกให้ลูกรู้สึกว่า ตนได้รับการปฏิบัติด้านความยุติธรรม พ่อแม่ต้องให้ความสำคัญโดยถือว่า ลูกคือส่วนที่มีความสำคัญต่อครอบครัว ให้สิ่งที่ลูกต้องการจริง ๆ จัดประสบการณ์ให้ตรงกับ พัฒนาการ ตามความเหมาะสมกับความสามารถทางกาย อารมณ์ สังคม และทักษะของลูก พ่อแม่ เป็นผู้ที่ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ให้ความมั่นคงปลอดภัยเพื่อลูกจะได้เกิดการเรียนรู้และอยู่ร่วมใน สังคมอย่างมีความสุข

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอาจริงเอาจังกับเด็ก

การเลี้ยงดูลักษณะนี้ เป็นลักษณะที่พ่อแม่เรียกร้องเอาจากลูกโดยการ เคี่ยวเข็ญ กำหนดวิถีชีวิตให้กับลูก ลูกมีหน้าที่ทำตามจุดประสงค์ หรือความต้องการของพ่อแม่ทุกอย่างแม้ว่าจะ ไม่ชอบก็ตาม ซึ่งการกระทำของพ่อแม่มักจะเป็นดังนี้

ก. พ่อแม่มักเคี่ยวเข็ญให้ลูกทำตามคำสั่งที่พ่อแม่เห็นว่าดี

ข. พ่อแม่มักดุตำหนิเมื่อลูกแสดงความคิดเห็นหรือแสดงเหตุผลคัดค้าน ซึ่งลูก ต้องทำตามความพอใจของพ่อแม่ทุกครั้ง

ค. พ่อแม่กำหนดอาหารทุกมื้อแก่ลูก และลูกต้องกินหมดทุกครั้ง

ง. พ่อแม่จะเป็นผู้กำหนด วิธีการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดไม่ว่าจะกิน เล่น เที่ยว

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

เป็นการเลี้ยงดูที่พ่อแม่เอาใจใส่ลูก ปล่อยตามอำเภอใจ ไม่คอยชี้แนะแนวทางที่ ลูกต้อง ไม่สนใจความเป็นอยู่ ไม่ดูแลความเจ็บป่วย ดุด่าลงโทษลูกอย่างแรงซึ่งการกระทำของพ่อแม่ มักจะเป็นดังนี้

ก. ไม่สนใจความเป็นอยู่ ลูกจะเล่นอย่างไร พ่อแม่ไม่ใส่ใจ

- ข. เวลาอารมณ์ไม่ดีมักระบายออกโดยการทำโทษเด็กเสมอ
- ค. เมื่อลูกซักถามพ่อแม่มักตอบ “อย่ามากวนใจ ไปให้พ้น” และมักลืมนำคำสัญญาหรือข้อเรียกร้องของลูก
- ง. พ่อแม่มักขู่เสมอเวลาลูกเล่นซน ถ้าเด็กไม่กลัวก็จะตีลูกอย่างรุนแรง
- จ. พ่อแม่มักจะปล่อยให้ลูกทำอะไรต่าง ๆ ตามใจชอบไม่ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง

ฉ. พ่อแม่รักลูกไม่เท่ากัน

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและถนอมมากเกินไป

เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่คอยปกป้องลูกมากเกินไป ไม่ให้ลูกได้รับความลำบากหรืออันตราย คอยช่วยเหลือทุกอย่างจนลูกไม่สามารถช่วยเหลือตนเอง ไม่รู้จักแก้ปัญหาเอง มีเรื่องอะไรที่ขัดข้องพ่อแม่จะเข้ามาช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ทุกอย่างโดยที่ลูกไม่ต้องทำอะไร

กรรณิการ์ วิจิตรสุนทร (2529) ได้กล่าวถึง สิ่งที่ควรคำนึงในการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังนี้

1. พ่อแม่หรือผู้อบรม จะต้องเข้าใจว่าเด็กแต่ละคนมีความสามารถความสนใจ และอายุที่แตกต่างกัน เด็กจะมีเอกลักษณ์ของตนเองและแตกต่างจากคนอื่น ดังนั้น ในการอบรมเด็กจะต้องคำนึงถึงพัฒนาการและความต้องการของเด็กด้วย ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยรุ่นว่าเด็กแต่ละวัยนั้นจะสามารถทำอะไรได้บ้าง เรียนรู้อะไรบ้าง และมีความสามารถจำกัดเพียงใด ในการอบรมจะต้องไม่คาดหวังว่าเด็กจะสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่าความสามารถที่แท้จริงของเขา แต่จะต้องคาดหวังให้พอเหมาะ ดังนั้นพ่อแม่หรือผู้อบรมเด็กจึงควรมีความรู้เกี่ยวกับหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ด้วย เพื่อนำมาใช้ในการอบรมเด็กให้ถูกต้องเหมาะสมกับพัฒนาการ และเอกลักษณ์ของแต่ละคน

2. การอบรมเด็ก จะต้องกระทำต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ไม่ควรกระทำเป็นเพียงบางโอกาส และจะต้องยึดถือประโยชน์ของเด็กเป็นหลัก

3. พ่อแม่หรือผู้อบรมเด็กควรจะอยู่ใกล้ชิดและมีสัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกรัก ไว้วางใจและยอมรับนับถือเพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในการที่จะประพฤติดีสิ่งที่ได้รับการอบรมสั่งสอนที่ถูกวิธีจะทำให้สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่ หรือผู้อบรมเด็กกับเด็กพัฒนาไปอย่างดี ถ้าใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้องมีการลงโทษเด็กบ่อย ๆ จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเกลียด ไม่ยอมรับนับถือ และมีความรู้สึกต่อต้านเกิดขึ้นได้

4. พ่อแม่หรือผู้อบรมเด็กจะต้องมีอารมณ์คงที่และหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ของตนเองเป็นใหญ่ จะต้องมีความมั่นใจและยึดหลักการเดียวกันในการอบรมเด็ก ระวังอย่าให้มีการขัดแย้งเกิดขึ้น เพราะจะทำให้เด็กเกิดความสับสนและวิตกกังวล กฎเกณฑ์หรือระเบียบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นหรือวางระเบียบไว้ให้เด็กปฏิบัติจะต้องมีเหตุผลและสามารถปฏิบัติตามได้อย่างมีความสุข จะต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความรู้สึกอย่างเป็นอิสระ แต่จะต้องมีข้อจำกัด และกำหนดขอบเขตของการกระทำของเด็กไว้ให้มั่นคงแน่นอน มีเหตุผล และเป็นไปตามพัฒนาการของเด็ก วิธีนี้จะทำให้เด็กสามารถควบคุมตนเองได้เมื่อเติบโตขึ้น

5. พ่อแม่หรือผู้อบรมเด็ก จะต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็ก เนื่องจากเด็กมักจะเลียนแบบการกระทำของพ่อแม่หรือผู้ใกล้ชิด ในการสอนไม่让孩子做事情ใด พ่อแม่หรือผู้อบรมจะต้องไม่ทำด้วย มิฉะนั้นจะทำให้เด็กไม่เชื่อถือ เนื่องจากสิ่งที่เด็กเห็นอยู่นั้นจะมีอิทธิพลต่อเด็กมากกว่าคำบอกเล่าหรือสั่งสอน ดังนั้น พ่อแม่หรือผู้อบรมเด็กจึงควรพิจารณาตนเองด้วยว่าสิ่งใดบกพร่องและควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็กก่อน จึงค่อยอบรมสั่งสอนเด็ก

นอกจากนี้ยังมีวิธีการอบรมเด็ก การอบรมเด็กนั้นมีอยู่หลายวิธี และไม่สามารถกำหนดได้อย่างแน่นอนว่าวิธีการใดจึงจะเหมาะสม เนื่องจากเด็กแต่ละคนนั้นมีเอกลักษณ์ของตนเอง รวมทั้งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นก็ต่างกัน ดังนั้นผู้ที่อบรมเด็กจะต้องใช้ความสามารถในการเลือกวิธีที่เหมาะสม วิธีการใดวิธีการหนึ่ง หรือผสมผสานกับวิธีการต่าง ๆ นำมาใช้ในการอบรมเด็กให้เหมาะสมกับปัญหาสถานการณ์ บุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน และแต่ละวัยด้วย

วิธีการอบรมมีดังต่อไปนี้

1. การสร้างความผูกพันรักใคร่ เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการอบรม พ่อแม่จะต้องเริ่มสร้างความผูกพันรักใคร่ให้เกิดขึ้นตั้งแต่เด็กยังอยู่ในวัยแรกเกิด การที่พ่อแม่ได้สัมผัสเด็กอย่างอ่อนโยน อุ้มเด็กอย่างทะนุถนอม เลี้ยงดูเอาใจใส่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กเพื่อตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก ให้นม อาบน้ำ เปลี่ยนผ้าอ้อม ดูแลความสุขสบายต่าง ๆ พูดคุยกับเด็กด้วยเสียงที่นุ่มนวล จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกผูกพันรักใคร่พ่อแม่ได้ และสิ่งนี้จะเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้การอบรมในวัยต่อไปได้ผลดีด้วย ทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างพ่อแม่และเด็กมีความมั่นคงและยืนนาน การสร้างความผูกพันรักใคร่นี้ ควรให้เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปในช่วงต่าง ๆ ด้วย และจะต้องผันแปรไปตามอายุและพัฒนาการของเด็ก การที่จะสร้างความผูกพันรักใคร่ให้เกิดขึ้นกับเด็กนั้น พ่อแม่จะต้องมีเวลาอยู่กับลูกโดยไม่ต้องการเรียกร้อง หรือสั่งสอนอะไร อาจจะเดินเล่นด้วยกัน กินอาหารด้วยกัน เล่นเกม

ต่าง ๆ เพื่อให้เด็กรู้สึกสนุก และเกิดความสุขขึ้นก็เป็นวิธีการสร้างความผูกพันรักใคร่ระหว่างพ่อแม่และเด็ก ซึ่งจะส่งผลต่อการอบรมเด็กต่อไปได้เป็นอย่างดี

2. ระบบการให้รางวัลทางด้านบวก วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพในการทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยจะมีการให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนให้แก่ความรัก ความสนใจ และคำชมเชย เมื่อเด็กกระทำพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การกระทำใดที่ได้รับรางวัลหรือ การตอบแทน การกระทำนั้น ๆ ก็ย่อมจะถูกทำให้เกิดซ้ำขึ้นอีก เมื่อใดที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา พ่อแม่ หรือผู้อบรมเด็กจะต้องแสดงความไม่สนใจยกเว้นในกรณีที่เด็กได้แสดงพฤติกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดอันตรายขึ้นแก่ตนเอง ผู้อื่น หรือทรัพย์สินเท่านั้น จึงจะต้องขัดขวาง มีพ่อแม่หรือผู้อบรมเด็กเป็นจำนวน มากที่ละเลยมิได้ให้ความสนใจ หรือชมเชยเมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา แต่กลับไปสนใจ พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาโดยการว่ากล่าว สั่งสอน และลงโทษเด็กซึ่งเป็นการให้ความสนใจแก่เด็กไป ในทางลบ และเป็นการกระตุ้นให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น เพื่อเรียกร้องความสนใจจาก พ่อแม่ การใช้การอบรมโดยระบบการให้รางวัลด้านบวกนี้ จะเริ่มตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยเตาะแตะถึง วัยรุ่น และการเริ่มต้นใช้ระบบนี้ตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยรุ่นจะทำให้ยาก เนื่องจากวัยรุ่นจะเริ่มมีปฏิกริยาต่อต้านกับ พ่อแม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งตามขั้นตอนของการพัฒนาการของเขา

3. การควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาส่วนใหญ่พ่อแม่หรือผู้อบรมเด็ก มักจะ ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของเด็กโดยใช้วิธีการลงโทษ ได้แก่ ดุ คำ เตือนสติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ ถูกต้อง และอาจจะไม่ได้ผลในการอบรม เนื่องจากการลงโทษโดยวิธีนี้โดยมากจะบอกเพียงว่าเด็กจะ ต้องไม่กระทำพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนานั้น ๆ เท่านั้น แต่ไม่ได้บอกว่าเด็กควรจะต้องทำอย่างไรต่อไป จะทำให้เด็กหลีกเลี่ยงจากผู้ลงโทษเขา นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความสนใจของพ่อแม่ที่มีต่อ พฤติกรรมของเด็กไปในทางลบ เด็กบางคนอาจจะรู้สึกพอใจที่ได้รับความสนใจจากพ่อแม่บ้าง ซึ่งยังดี กว่าที่จะไม่ได้รับความสนใจจากพ่อแม่เลย จึงเป็นการย่ำทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาอยู่ต่อไป ดังนั้นการลงโทษด้วยวิธีนี้จึงไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสมในการนำมาใช้อบรมเด็ก พ่อแม่หรือผู้อบรมควรใช้ วิธีการให้เด็กได้เรียนรู้ผลที่เกิดขึ้นภายหลังตามธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการประพฤติไม่ดี เช่น ถ้าเด็ก ใช้จ่ายประจำอาทิตย์อย่างฟุ่มเฟือยภายในวันเดียว วันต่อไปเขาจะไม่มีเงินใช้เอง แต่ถ้าคิดว่าผลจาก การกระทำตามธรรมชาติยังไม่เพียงพอในการอบรมเด็กก็อาจจะต้องใช้วิธีการที่กำหนดขึ้น เช่น

3.1. การแยกเด็กออกจากกลุ่มในช่วงเวลาสั้น ๆ เช่น การแยกให้เด็กออกไป อยู่ในห้องของเขาตามลำพังเป็นเวลา 15 นาที เมื่อเขามีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา วิธีนี้ไม่ได้เป็นการ

เสริมแรงให้กับพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เพราะเด็กจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากพ่อแม่ แต่เขาจะถูกปล่อยให้อยู่ในที่ที่น่าเบื่อตามลำพัง วิธีการนี้ใช้ได้ผลดีในกรณีที่เด็กสองคนทะเลาะกัน จะทำให้เด็กสงบลงและสามารถกลับมาเล่นกันใหม่ได้

3.2. การแยกตัวของพ่อแม่จากเด็ก เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา พ่อแม่จะแยกตนเองไปอยู่ในห้อง วิธีนี้จะใช้ได้กับเด็กเล็ก ๆ

3.3. การห้ามไม่ให้เด็กทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับเขาในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น การที่เด็กชอบออกไปเล่นสเก็ตในถนนใหญ่ พ่อแม่เกรงว่าจะเป็นอันตราย แต่ยังไม่มีอันตราย ซึ่งเป็นผลของการกระทำตามธรรมชาติเกิดขึ้น พ่อแม่จึงลงโทษโดยห้ามไม่ให้เด็กเล่นสเก็ต 2 วัน เพื่อให้สิ่งนี้คอยเตือนใจไม่ให้เด็กออกไปเล่นสเก็ตในถนนอีก แต่ไม่ควรห้ามเป็นเวลานานเกินกว่าที่เขาจะทนได้ และจะแอบฝ่าฝืนคำสั่งของพ่อแม่ได้

3.4. การตี การอบรมวิธีนี้จะใช้เมื่อใช้วิธีการอื่นไม่ได้ผลแล้วเท่านั้นไม่ควรใช้วิธีนี้กับเด็กอายุต่ำกว่า 2 ปี การลงโทษโดยการตีนี้อาจใช้ได้ผลมากกว่าในเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-7 ปี แต่ถ้าเด็กโตขึ้นอายุระหว่าง 11-12 ปี จนถึงวัยรุ่น การใช้วิธีนี้ก็ไม่ได้ผลเช่นกัน การตีเด็กไม่ควรกระทำอย่างรุนแรง ควรจะบอกเหตุผลของการตีให้เด็กทราบด้วยและไม่ควรตีเด็กต่อหน้าคนอื่น

4. การควบคุมสิ่งแวดล้อม พ่อแม่หรือผู้อบรมจะจัดสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาขึ้น เช่น การจัดให้เล่นเกม เพื่อเด็กจะได้รู้จักกฎเกณฑ์และรู้แพ้รู้ชนะ จัดหาหนังสือที่ดีมีประโยชน์อ่านให้เด็กฟังตั้งแต่เล็ก ๆ เพื่อให้เกิดนิสัยรักการอ่านการให้เด็กเก็บของเล่นเข้าที่ ให้เรียบร้อยทุกครั้งเพื่อเป็นการฝึกระเบียบวินัย เป็นต้น

5. พ่อแม่หรือผู้อบรมเด็กจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรมและประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม และถูกต้องเพื่อเป็นตัวอย่างแก่เด็ก เพราะเด็กจะเป็นนักเลียนแบบที่ดี เขาจะลอกเลียนแบบจากพ่อแม่ โดยพ่อแม่ไม่รู้ตัว ถ้าพ่อแม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งตรงข้ามกับที่ได้อบรมสั่งสอนเด็กไว้ จะทำให้เด็กเกิดความไม่แน่ใจ ไม่เชื่อใจพ่อแม่และจะเกิดผลเสียต่อการอบรมได้

6. วิธีการตอบสนองกลับ เป็นวิธีที่จะเปิดโอกาสให้เด็กได้พูดเพื่อแสดงความรู้สึกของเขาออกมาทั้งทางบวกและทางลบ เมื่อเด็กมีปัญหาใดปัญหาหนึ่งเกิดขึ้น โดยพ่อแม่จะตั้งใจฟังว่าเด็กกำลังพูดอะไร พร้อมทั้งกำหนดสิ่งที่เขาพูดและแสดงออกมาไว้ในใจ เมื่อเด็กพูดจบพ่อแม่จะสะท้อนความรู้สึกที่เด็กได้แสดงออกมา กลับไปด้วยคำพูดของพ่อแม่เองจะทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่าความรู้สึกของเขา

เป็นที่ยอมรับและมีคุณค่า พ่อแม่มีความเข้าใจเขาเพราะเขาได้รับฟังความรู้สึกของเขาเองจากพ่อแม่ ให้พ่อแม่และเด็กได้มีความรู้สึกเข้าใจกัน เคารพซึ่งกันและกัน และทำให้เด็กได้มีทางออกอย่างปลอดภัยสำหรับการแสดงความรู้สึกในทางลบของเขาด้วย

7. วิธีการแก้ปัญหาด้วยกัน วิธีนี้จะใช้ได้ผลดีในเด็กที่มีอายุเกิน 5 ปีขึ้นไปจนถึงวัยรุ่น เป็นวิธีการที่จะช่วยแก้ไขความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่และลูกได้โดยที่ไม่มีฝ่ายใดแพ้ฝ่ายใดชนะ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นถ้าพ่อแม่ต้องการเอาชนะ ก็จะต้องเข้มงวดกับเด็ก ใช้อำนาจบังคับเด็กให้ทำตามที่ต้องการ ทำให้เด็กไม่พอใจพ่อแม่ และเด็กจะไม่มีแรงกระตุ้นในการที่จะหาหนทางแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการขัดขวางโอกาสที่เด็กจะเสริมสร้างวินัยในตนเอง และเกิดปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ในกรณีที่พ่อแม่ยอมแพ้ก็จะทำให้เด็กทำอะไรตามใจเอง ไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ เข้ากับคนอื่นได้ยาก ดังนั้นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงควรระนีประนอม หลีกเลี่ยงการเอาชนะซึ่งกันและกัน โดยนำวิธีการแก้ปัญหาด้วยกันมาใช้ ซึ่งมีวิธีการ คือ ให้ทุกคนที่มา รวมกลุ่มกันได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งเสนอหนทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหาอย่างอิสระเรียงตามลำดับไป และมีกฎว่าไม่ให้วิจารณ์ความคิดเห็นของผู้อื่น ความคิดเห็นที่แสดงออกมาแต่ละครั้งถ้าทุกคนในกลุ่มยอมรับก็จะจดบันทึกไว้ ถ้ามีใครคนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นนั้นก็ตอยกเลิกไป จะไม่มีการลงคะแนนเสียง เพราะการลงคะแนนเสียงจะทำให้มีบางคนแพ้บางคนชนะ วิธีการนี้จะทำให้ได้ข้อยุติของปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาซึ่งมีผลดีคือ เด็กจะไม่รู้สึกว่าถูกพ่อแม่บังคับให้ปฏิบัติ เพราะเขาก็มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหา นั้น ๆ ด้วย วิธีการแก้ปัญหาด้วยกันนี้จะทำให้เข้าถึงปัญหาที่อาจซ่อนเร้นอยู่ ช่วยกำจัดความรู้สึกที่เป็น ศัตรูของเด็กลงได้ เพราะเขาเห็นด้วยกับวิธีการที่ใช้แก้ปัญหา เด็กจะถูกกระตุ้นให้รู้จักใช้วิธีการ พิจารณาปัญหา และหาหนทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองมีพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ และการอบรมตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างพ่อแม่และเด็กอีกด้วย

หลัก 5 ประการในการเลี้ยงลูก

สุนทร โคตรบรรเทา (2532) ได้กล่าวถึง หลักเบื้องต้น 5 ประการในการเลี้ยงลูก

หลักข้อที่ 1 : จงรักลูก

พ่อแม่อาจแสดงความรักและความห่วงใยลูกได้ทุกวัย ไม่ว่าลูกจะเพิ่งเกิดใหม่หรือเป็นวัยรุ่น อายุสิบห้าแล้วก็ตาม ความต้องการทางร่างกายเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของลูก แต่ว่าความรักนั้น

ต้องการตลอดไป การให้ความเอ็นดู ความสนใจและการแสดงความห่วงใยเป็นองค์ประกอบสำคัญในความสัมพันธ์ทุกด้าน เด็กบางคนขาดสิ่งเหล่านี้มากและบางที่อาจหายไปโดยไม่เคยได้รับองค์ประกอบของความรักเหล่านี้แม้แต่น้อย ลูกเล็กหรือลูกที่โตแล้วต้องได้รับความรักและกำลังใจอยู่เสมอเพื่อพัฒนาความเชื่อมั่นที่ถูกต้องและความรู้สึกมีค่า ความสามารถในการแสดงความรู้สึกและความรักด้วยตนเอง

หลักข้อที่ 2 : จงทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี

ตัวอย่างของพ่อแม่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี ลูกเรียนรู้จากตัวอย่างมากกว่าจากคำพูด ธรรมชาติของเด็กเป็นคนเลียนแบบอยู่แล้ว บุคลิกภาพของลูกมักจะเป็นกระจกเงาของพ่อแม่ กิริยาท่าทาง นิสัย คำพูด และความคิดเห็น จะสะท้อนสิ่งที่ดีและเลวของพ่อแม่ นั่นเอง การเรียนรู้เกิดขึ้นโดยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ การเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น การรู้สึก และการลิ้มรส ดังนั้นตัวอย่างที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญทุกด้าน วิธีการเรียนรู้คือการทำซ้ำบ่อย ๆ รับรู้และเชื่อมโยง ลูกจะเรียนคำศัพท์จากคำพูดที่พ่อแม่ใช้ วิธีที่ทานปฏิบัติ ทักษะคติที่พ่อแม่แสดงออก สถานการณ์ที่สำรวจ และข้อมูลที่แลกเปลี่ยนกัน ดังนั้นจะประเมินได้ดีว่า ตัวอย่างของพ่อแม่สอนอะไรให้แก่ลูกบ้าง

หลักข้อที่ 3 : จงมีเวลาสอนลูก

การสอนและการอบรมต้องใช้เวลา ความอดทน และการทำซ้ำบ่อย ๆ เริ่มต้นด้วยการทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี แสดงให้ลูกเห็นหลักและตัวอย่างที่ดีในพระศาสนา ให้ประสบการณ์ให้สัมพันธ์กับวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง โปรดจำไว้ว่าเด็กเรียนรู้ด้วยการเชื่อมโยง ดังนั้นเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการสอนลูก คือ เวลาที่ลูกถามนั่นเอง การอบรมลูกต้องอาศัยเวลาที่ค่อนข้างมากพอสมควร จงพยายามมีเวลาอยู่กับลูกทุกวัน พูดกับลูก สอนลูก รู้จักลูก และให้ลูกรู้จักท่านเช่นเดียวกัน

หลักข้อที่ 4 : จงฝึกวินัยลูก

การฝึกวินัยจะต้องเริ่มตั้งแต่อายุน้อย ไม่อ่อนโยมดัดง่าย หรือดันทักไม้อ่อน ๆ อาจฝึกให้เจริญงอกงามไปในทิศทางใดก็ได้ แต่เมื่อดันทักไม้นั้นกลายเป็นต้นไม้ใหญ่แล้วย่อมเปลี่ยนแปลงได้ยาก ในทำนองเดียวกันจะต้องฝึกลูกตั้งแต่วัยเด็ก เพราะอาจไม่มีเวลาที่พ่อแม่สอนลูกได้อีกต่อไปแล้ว เมื่อลูกโตขึ้น การแก้ไขความประพฤติที่เป็นความผิดคือ ความมีอารมณ์โมโหจนเฉียวและทัศนคติที่ผิดควรจะให้เวลาในการฝึกวินัยมากกว่าความพลั้งเผลอ หรืออุบัติเหตุที่ไม่เกี่ยวข้องกับทัศนคติที่ผิด โปรดจำไว้ว่าการฝึกวินัยไม่ใช่เรื่องของการแก้แค้นพ่อแม่ที่อาฆาตหรือผูกใจเจ็บกับลูกเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ

การเลี้ยงลูกไม่ดีจะทำให้ลูกกลายเป็นคนปรับตัวไม่ได้ ไม่ประสบความสำเร็จ และไม่มีความมั่นคงในชีวิต การเลี้ยงลูกที่ดีจะนำไปสู่การเป็นคนปรับตัวได้ดี มีความสุข เฉลียวฉลาด และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป จำไว้ว่าการเลี้ยงลูกที่ดีจะต้องสร้างอยู่บนพื้นฐานสำคัญคือ ความรักและความเอ็นดูอย่างเปิดเผยตัวอย่างที่ดีจากพ่อแม่ การอบรมสั่งสอนที่สมดุลและใช้สติปัญญา และการฝึกวินัยที่เหมาะสมของพ่อแม่

หลักข้อที่ 5 : จงมีความรับผิดชอบ

ครอบครัวคือหน่วยปกครองในบ้าน พ่อต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการนำ แนวทาง และหาเลี้ยงครอบครัว แม่ก็ต้องรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนทุกวันโดยเฉพาะเมื่อลูกยังเล็ก แต่พ่อจะต้องรับผิดชอบ ครอบครัวดำเนินไปตามทางที่ถูกต้อง

1.3. บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็ก

ในการอบรมเลี้ยงดูพัฒนาเด็ก มารดามีบทบาทสำคัญมากในการเลือกใช้วิธีการในการอบรมสั่งสอน แนะนำและปฏิบัติต่อเด็ก เพื่อที่จะส่งเสริมและสนองความต้องการในด้านร่างกายด้านอารมณ์จิตใจและคุณธรรม ด้านสังคมและบุคลิกภาพ และด้านสติปัญญา ลักษณะวิธีการต่าง ๆ ที่มารดาใช้ในการเลี้ยงเด็กนั้น จะต้องคำนึงถึงพัฒนาการและความต้องการของเด็กเมื่อมารดามีความเข้าใจก็จะช่วยให้สามารถจัดประสบการณ์จัดสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมเด็กได้ดี นักเรียนจิตวิทยาหลายท่านเชื่อว่าพัฒนาการของเด็กเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาในขณะที่เด็กอยู่ในครรภ์ การเจริญเติบโตของสมองจะเจริญรวดเร็ว ดังนั้นในระยะเวลาตั้งครรภ์ “แม่” จึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดสำหรับลูก ถ้าแม่มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจก็จะมีส่วนต่อพัฒนาการของลูกเป็นอย่างมาก เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นพัฒนาการในช่วงก่อนวัยเรียนจะมีความหมาย และความสำคัญต่อชีวิตเด็กในช่วงต่อ ๆ ไป เพราะพัฒนาการจะดีมาน้อยเพียงไรนั้น จะมีผลและเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของเด็ก ซึ่งแต่ละช่วงอายุจะมีแบบแผนพัฒนาการที่คล้ายคลึงกันและเด็กแต่ละคนจะมีลักษณะเฉพาะรวมทั้งอัตราการเจริญเติบโตไม่เท่ากัน การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งในบ้านและที่โรงเรียน ตลอดจนชุมชนที่อยู่รอบด้าน จะมีส่วนช่วยให้พัฒนาการของเด็กบรรลุภาวะเร็วขึ้น (เยาหวา เตะระคุปต์, 2536)

1.3.1 การอบรมเลี้ยงดู : การพัฒนาด้านร่างกาย

Abraham Maslow (1968) ได้ศึกษาถึงความต้องการของมนุษย์ เขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการแสวงหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการให้กับตนเอง ซึ่งความต้องการนั้นเริ่มตั้งแต่ ความต้องการขั้นต่ำ คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความปลอดภัย ความรัก และเป็นเจ้าของ ได้รับการยกย่องและบรรลุศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุด แต่ทั้งนี้มนุษย์จะต้องมีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานก่อน คือ ร่างกายจึงสามารถตอบสนองความต้องการขั้นสูงอื่น ๆ ไปได้

วรารภรณ์ รักวิชัย (2535) กล่าวว่า การเตรียมพร้อมด้านร่างกายสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรก ความแข็งแรงของเด็กจะเป็นพื้นฐานในการเจริญเติบโตตลอดจนความพร้อมทางด้านอารมณ์ การเข้าสังคม และความคิดสติปัญญา ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูและการเตรียมพร้อมทางด้านร่างกายก่อนอื่น เด็กในวัยปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี เป็นวัยที่มีความต้องการอาหารถูกสัดส่วนและปริมาณเพียงพอ ซึ่งจะช่วยให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่ เซลล์ร่างกายและเซลล์สมองของเด็กจะมีการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นกิจกรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยโดยทั่วไปจะประกอบด้วย การจัดหาและให้อาหาร การเล่น การขับถ่าย การนอนหลับ และพักผ่อน การรักษาความสะอาดของร่างกาย และสร้างภูมิคุ้มกันโรค

Gesell (1941) กล่าวว่าพัฒนาการทั้งหมดปรากฏขึ้น เป็นรูปแบบที่แน่นอนและเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น ซึ่งไม่เพียงแต่การเจริญเติบโตของร่างกาย(เนื้อเยื่อและอวัยวะ)เท่านั้นแต่รวมไปถึงพฤติกรรมและ หน้าที่ของสิ่งเหล่านั้นด้วย วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบอันดับที่สองที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการ สิ่งแวดล้อมเป็นเพียงองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่ไม่ใช่เป็นตัวที่ทำให้เกิดพัฒนาการขั้นนั้น ๆ ถ้าวุฒิภาวะยังไม่เกิดขึ้น สภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลอะไรต่อพัฒนาการของเด็ก

สรุปได้ว่า การเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กจะมีลักษณะต่อเนื่องเป็นขั้นเป็นตอน และกระบวนการที่มีการประสานงานกันพร้อมกันไปหมดทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ การเติบโตพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องบรรลุวุฒิภาวะ (Maturity) ของความสามารถขั้นนั้น รวมทั้งมีความพร้อม (Readiness) การเติบโตทางร่างกายและพัฒนาการทางอารมณ์และสติปัญญาจะมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด เพราะฉะนั้นการศึกษาพัฒนาการจะต้องศึกษาทั้งหมดมิใช่แยกศึกษาส่วนใดส่วนหนึ่ง

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านร่างกาย

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการนั้น ทิศนา แหม่มณีและคณะ (2536) ได้กล่าวว่า ลักษณะทางกายตามปกติของเด็กปฐมวัยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้านส่วนสูง น้ำหนัก และส่วนสัดของร่างกาย ในระยะแรกของชีวิตอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายกำลังอยู่ในระยะก่อตัวให้สมบูรณ์ เซลล์สมอง และระบบการทำงานของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายต้องพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ๆ ระยะเวลาหนึ่ง ๆ จึงจะสมบูรณ์เต็มที่ พัฒนาการทางร่างกายมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พัฒนาการทางสุขภาพ และ พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว

1. พัฒนาการทางสุขภาพ ดัชนีสำคัญได้แก่ น้ำหนักและส่วนสูง เด็กควรมีน้ำหนักและส่วนสูงเหมาะสมตามวัย มีการเพิ่มน้ำหนักและส่วนสูงตามอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของเด็กในประเทศของตน

2. พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว เด็กปฐมวัยจะมีการพัฒนาความสามารถในการควบคุมการเคลื่อนไหวโดยเริ่มต้นจากส่วนบนของร่างกาย คือศีรษะไปสู่ลำตัว ขา และเท้า และเริ่มจากลำตัวไปยังแขนขา และไปสู่ปลายนิ้วมือ นิ้วเท้าตามลำดับ ตลอดจนเริ่มจาก การควบคุมกล้ามเนื้อมัดเล็ก นอกจากกล้ามเนื้อเพื่อการเคลื่อนไหวแล้วเด็กยังพัฒนาความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้แก่การมองเห็น การชิม การดม และการลูบคลำสัมผัส

จากลักษณะพัฒนาการทางกายดังกล่าวเพื่อจะส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายเด็กจะต้องได้รับอาหารที่มีประโยชน์ ได้ออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างเพียงพอ ได้รับการดูแลร่างกายให้สะอาด ถูกสุขลักษณะอนามัยเพื่อป้องกันการเจ็บป่วย การได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาดปลอดภัย ได้รับการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุต่าง ๆ ความต้องการทางร่างกายมีดังนี้

1. การได้รับอาหารที่มีประโยชน์

อาหารที่มีประโยชน์และปลอดภัยคือ อาหารที่สารอาหารครบ 5 ชนิดตามที่ร่างกายต้องการ ได้แก่

โปรตีน จะช่วยเสริมสร้างร่างกายให้สูงขึ้น น้ำหนักตัวเพิ่มขึ้น เช่นอาหารประเภทเนื้อ นม ไข่ ข้าว

แคลเซียม จะช่วยเสริมสร้างด้านโครงกระดูก เช่น อาหารประเภท นม ปลา ผักใบเขียว

เหล็ก จะช่วยเสริมสร้างเม็ดเลือดแดง ซึ่งเม็ดโลหิตจะเป็นตัวนำออกซิเจนไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

วิตามินต่าง ๆ จะช่วยเสริมสร้างกระบวนการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ร่างกาย เช่น ผักสด ผลไม้สด ตับสัตว์ต่าง ๆ ผักใบเขียว

คาร์โบไฮเดรตและไขมัน จะทำให้ร่างกายมีพลังงานและความอบอุ่น เช่น อาหารประเภท ข้าว อาหารจำพวกแป้ง

ดังนั้นการจัดอาหารให้เด็กควรยึดหลัก 5 หมู่ และคำนึงถึงความสะดวกด้วย

2. การเล่น

การเล่น คือการเรียนรู้ของเด็กอนุบาล เด็กจะมีความพอใจ สุขใจในการเล่นและช่วยเหลือตนเอง โดยพ่อแม่ช่วยจัดสถานที่ ความปลอดภัย มีขนาดพื้นที่กว้างขวางพอ และมีอุปกรณ์การเล่นด้วย สิ่งสำคัญต้องฝึกให้เด็กรักษาตัวเองและผู้อื่นให้ปลอดภัยจากการเล่น และมีจินตย์ที่ดีในการเล่น

3. การขับถ่าย

การสอนและการฝึกให้เด็กรู้จักการขับถ่าย มารดาควรดูแลอย่างใกล้ชิดและสอนการขับถ่ายควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง มารดาจะฝึกได้ด้วยการเตือนให้เข้าห้องน้ำ และจัดการช่วยเหลือตนเองหลังจากเข้าห้องน้ำเสร็จ ไม่ควรแสดงการรังเกียจ ควรแสดงว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่ใช่เรื่องสกปรกน่ารังเกียจ

4. การพักผ่อนนอนหลับ

การนอนหลับพักผ่อนเป็นสิ่งสำคัญของการเจริญเติบโต การพักผ่อนที่เพียงพอและเหมาะสมช่วยให้เด็กมีการพัฒนาได้ดี การพักผ่อนนั้นรวมถึงการฟังเพลง การฟังนิทาน การพักผ่อนหลังจากการเล่น ตลอดจนการนอนกลางวัน ซึ่งควรได้นอนประมาณวันละ 1-2 ชั่วโมง

5. การรักษาความสะอาดของร่างกาย

การรักษาความสะอาดของร่างกายควรฝึกเรื่อง การอาบน้ำ การใช้ส้วม การล้างมือก่อนและหลังรับประทานอาหาร การแปรงฟันและการบ้วนปากหลังอาหาร การรักษาเครื่องแต่งกาย การช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย ซึ่งการฝึกควรให้เด็กทำจนเป็นนิสัย

6. การป้องกันโรคและอุบัติเหตุ ต่าง ๆ

การพาเด็กไปฉีดวัคซีนป้องกันตามกำหนดอายุ และการระมัดระวังอุบัติเหตุต่าง ๆ ภายในและภายนอกบ้าน การระวังอันตรายจากไฟฟ้าหรือของมีคมต่าง ๆ

1.3.2 การอบรมเลี้ยงดู : การพัฒนาด้านอารมณ์จิตใจ

วราภรณ์ รักวิจัย (2535) กล่าวว่า การแสดงอารมณ์จะพัฒนาขึ้นจากวุฒิภาวะและการเรียนรู้ของเด็ก การแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยจะเปลี่ยนแปลงง่าย เป็นวัยเจ้าอารมณ์ เอาแต่ใจตนเอง จะสังเกตเห็นได้เมื่อเด็กมีอารมณ์หวาดกลัวสุดขีด อิจฉาริษยาอย่างไม่มีเหตุผล โกรธง่ายและไม่ให้อภัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ในเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น การอบรมเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อม สุขภาพกาย และสุขภาพทางด้านจิตใจ อารมณ์ที่เกิดขึ้นมากับเด็กวัยอนุบาลได้แก่

1. อารมณ์กลัว เกิดจากที่เด็กเกิดความรู้สึกขาดความปลอดภัย เนื่องจากถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง หรือเกิดจากสิ่งแวดล้อมประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้น และการพินิจทบทวนหรือคำบอกเล่าจากพ่อแม่ โดยที่พ่อแม่ไม่ตั้งใจหลอก เช่น กลัวความมืด กลัวผี กลัวความสูง ฯลฯ
2. อารมณ์โกรธ เด็กจะแสดงออกมาเมื่อเด็กต้องการจะเอาชนะสิ่งที่ทำให้เด็กโกรธ ได้แก่ การถูกขัดใจ การขัดแย้ง การถูกบังคับให้นั่งบนโถส้วม การถูกขัดขวางไม่ให้ทำในสิ่งที่กำลังทำอยู่ เมื่อโกรธเด็กจะแสดงออกมาโดยการร้องไห้ ร้องกรี๊ด กระแทกเท้า เตะ กระโดด พุบตี นอนลงดินกับพื้น ทำร้ายตัวเอง โอดครวญ หน้าอกรู้ แต่ทั้งนี้อารมณ์และการแสดงออกจะเปลี่ยนไปเมื่อเด็กโตขึ้น
3. อารมณ์อิจฉาริษยา เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อเด็กสูญเสียของรักหรือสิ่งที่รักถูกแย่งไป เช่น การอิจฉาน้องใหม่ หรือสมาชิกใหม่ในครอบครัว อิจฉาเพื่อนบางคนที่คุณครูแสดงความรัก ซึ่งความอิจฉาจะแสดงออกมาในลักษณะของความโกรธโดยไม่มีเหตุผล
4. อารมณ์รัก เป็นการแสดงอารมณ์แห่งความสุข รักผู้อื่น รักสิ่งของ การที่เด็กแสดงความรักใคร่ก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของเด็กกับบุคคลนั้น ๆ เด็กแสดงความรักออกมาโดยการกอดรัด การจูบ การอยากอยู่ใกล้ ๆ

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านอารมณ์จิตใจ

ทิตินา แชมมณี และคณะ (2536) กล่าวว่า ลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของเด็กที่ค่อยๆ พัฒนาอารมณ์ต่างๆ เพิ่มขึ้นบางอารมณ์ก็จะเกิดรุนแรงและถึกว่าเมื่อเด็กยังเล็กและลดลงเมื่อเด็กโตขึ้น

พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กมีดังนี้

แรกเกิด เด็กเริ่มแสดงอารมณ์ด้วยการยิ้ม และวิตกกังวล

3-6 เดือน	เด็กมีอารมณ์กลัว เกลียด โกรธ ทุกข์ วิตกกังวล ตีใจ เบิกบาน รัก
12 เดือน	เด็กมีอารมณ์กลัว เกลียด โกรธ ทุกข์ วิตกกังวล ตีใจ เบิกบาน รัก
18 เดือน	เด็กมีอารมณ์กลัว เกลียด โกรธ ทุกข์ วิตกกังวล ตีใจ เบิกบาน รักผู้ใหญ่
รักเด็ก	
24 เดือน	อารมณ์ของเด็กจะพัฒนาครบทุกอย่าง คือ กลัว เกลียด โกรธ ทุกข์ อิจฉา ริษยา วิตกกังวล ตีใจ ร่าเริง เบิกบาน รักผู้ใหญ่ รักเพื่อน

พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กมีการพัฒนาตามวัย ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปในเด็กแต่ละคน ดังนั้นผู้ที่เลี้ยงดูจะต้องเข้าใจว่า ลักษณะพฤติกรรมทางอารมณ์ที่เด็กแสดงออกไปบ่งถึงลักษณะตามธรรมชาติที่เป็นไปตามวัยของเด็กหรือบ่งถึงปัญหาบางอย่างของเด็กที่ต้องแก้ไข นอกจากนี้เด็กยังจำเป็นต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองไม่ให้เด็กเกิดอารมณ์หวาดกลัวอย่างรุนแรง เพราะการได้รับความหวาดกลัวอย่างรุนแรงในวัยต้นของชีวิต จะเป็นวัยวิกฤติที่ส่งผลถึงการชะงักของการพัฒนาการด้านอื่น ๆ หรือเกิดการถดถอยสู่พัฒนาการขั้นต่ำลงมาและการดูแลส่งเสริมให้เด็กมีอารมณ์ดีในเด็กปฐมวัยยังส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพด้วย

1.3.3 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : การพัฒนาด้านสังคมและบุคลิกภาพ

Freud (1965) ได้เน้นถึงความสำคัญของวัย 5 ปีแรก ของชีวิตว่า เป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ และบุคคลที่มีความใกล้ชิดเด็กมากที่สุด คือ แม่ จะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคลิกภาพ และสุขภาพจิตของเด็ก

Freud ได้พัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงวัยรุ่นเชื่อว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน จะขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกายโดยร่างกายจะเปลี่ยนแปลงความพึงพอใจเป็นต่าง ๆ เป็นระยะ ในช่วงอายุต่างกันถ้าเด็กผ่านขั้นตอนของการพัฒนาการโดยไม่มีปัญหา ก็จะมีเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพที่ปกติ แต่ถ้าเด็กมีปัญหาในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาการก็จะทำให้เกิดปัญหาที่เหมาะสมและไปแสดงออกตอนโต นอกจากนี้ Freud ยังได้กล่าวถึงโครงสร้างของบุคลิกภาพ โดยแบ่งบุคลิกภาพออกเป็น 3 ส่วน คือ

อิด (Id) เป็นส่วนของบุคลิกภาพที่เป็นจิตสำนึกติดตัวเรามาตั้งแต่แรกเกิด มีหลักการที่จะต้องสนองความต้องการของตนเองเท่านั้น เขาแต่ได้อย่างเดียวและจุดเป้าหมายของ อิด คือ หลั ความพึงพอใจ

อีโก้ (Ego) เป็นส่วนของบุคลิกภาพที่พัฒนาจากการที่ทารกได้ติดต่อกับสัมพันธ์ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก บุคคลที่มีบุคลิกภาพปกติ คือ บุคคลที่อีโก้สามารถจะปรับตัวให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของ Id โลกภายนอก และ Super Ego โดยใช้หลักแห่งความเป็นจริง

ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นส่วนที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากค่านิยมและมาตรฐานจริยธรรมของบิดามารดา โดยตั้งเป็นมาตรฐานความประพฤติที่เป็นเสียงของพ่อแม่ เช่น คอยบอกอะไรควรทำหรือไม่ควรทำหรือกฎเกณฑ์ที่พ่อแม่สอนไว้ บุคคลที่มีบุคลิกภาพดีคือบุคคลที่มีอีโก้ (Ego) สามารถปรับให้เกิดความสมดุลระหว่างแรงขับตามความต้องการตามธรรมชาติของอิด (Id) กับมาตรฐาน จริยธรรมของ Super Ego

Erikson (1963) ได้เน้นความสำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมด้านจิตใจว่ามีบทบาทในการพัฒนาบุคลิกภาพมากในช่วงเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวเด็กเป็นสิ่งที่แปลกใหม่น่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก บุคลิกภาพจะพัฒนาได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละช่วงของอายุเด็กได้ประสบสิ่งที่พึงพอใจ ตามขั้นพัฒนาการต่าง ๆ ของแต่ละวัยมากเพียงใด Erikson ได้พัฒนาทฤษฎีชื่อว่า ทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theory) แบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพของคนเป็น 8 ขั้น แต่จะเสนอเพียง 4 ขั้นที่เกี่ยวกับเด็กวัยนี้เท่านั้น ในช่วงอายุแรกเกิดถึง 11 ปี ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นพัฒนาความไว้วางใจ หรือไม่ไว้วางใจในสภาพแวดล้อมหรือบุคคลรอบตัว อยู่ในวัยแรกเกิด ถึง 1 ปีทารกจะพัฒนาความรู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับ และสามารถให้ความไว้วางใจเป็นมิตรกับคนอื่น วิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่จะส่งผลไปสู่อุบุคลิกภาพความเป็นมิตร เปิดเผยและเชื่อถือไว้นั่นเองเพื่อใจต่อสภาพแวดล้อมและบุคคลต่าง ๆ ถ้าเด็กไม่ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างเพียงพอเด็กก็จะพัฒนาบุคลิกภาพของความตระหนี่ ปกปิด ไม่ไว้วางใจใคร และมองโลกในแง่ร้าย

ขั้นที่ 2 ขั้นพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองหรือความละอายและความสงสัยไม่แน่ใจในตนเอง อยู่ในวัย 1-3 ปี เด็กวัยนี้เริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเองสามารถควบคุมตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ เด็กสามารถทำงานง่าย ๆ ได้เช่น หยิบอาหารเข้าปาก เดิน วิ่ง หรือเล่นของเล่น ซึ่งถ้าพ่อแม่บังคับ

หรือห้ามไม่ให้เด็กกระทำด้วยตนเองหรือเข้มงวดเกินไป จะทำให้เด็กเกิดความสงสัยในความสามารถของตนเอง เกิดความละอายในสิ่งที่ตนกระทำ ซึ่งจะรู้สึกว่าเขาไม่สามารถทำอะไรได้ถูกต้อง และได้ผลเกิดความย่อท้อชอบพึ่งผู้อื่น

ขั้นที่ 3 ขั้นพัฒนาความคิดริเริ่ม หรือความรู้สึกผิด อยู่ในช่วงอายุ 3-6 ปี ในช่วงนี้มีความกระตือรือร้นจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว มีการเลียนแบบบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด หรือสิ่งแวดล้อมที่ตนรับรู้ เด็กเริ่มเรียนที่จะยอมรับค่านิยมของครอบครัวและสิ่งที่ตนอยากรับรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจของเด็กและความรู้สึกผิดติดตัว

ขั้นที่ 4 ขั้นพัฒนาความขยันขันแข็ง หรือความรู้สึกด้อย อยู่ในช่วงอายุ 6-11 ปี เด็กวัยนี้เริ่มเข้าสู่สังคมภายนอกอย่างเต็มที่ คือสังคมโรงเรียน เด็กจะทุ่มเทความสามารถเพื่อทำงานต่าง ๆ เด็กต้องการทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุความสำเร็จ เด็กจะพยายามแข่งขันเพื่อความสำเร็จซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความขยันขันแข็ง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กประสบความล้มเหลวทุกครั้งในงานหรือสิ่งที่ตนทำเด็กจะเกิดความท้อถอยที่จะทำสิ่งใหม่ต่อไป หลังจากขั้นที่ 4 แล้วเด็กก็จะพัฒนาต่อไปจนถึงผู้ใหญ่

ลักษณะพัฒนาการและความต้องการด้านสังคมและบุคลิกภาพ

พัฒนาการทางสังคม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นและเพื่อนร่วมวัยในระยะแรกของวัยอนุบาล เด็กมีลักษณะยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง มักชอบเล่นคนเดียว ทำงานคนเดียว หรืออาจต้องการให้ตนเป็นใหญ่ในการทำงานหรือการเล่น และชอบให้ตนเป็นที่ยอมรับ ผลงานตนเป็นที่ชมเชย เมื่อเด็กได้พบปะบุคคลอื่นที่ไม่ใช่บุคคลในครอบครัว และเริ่มแยกจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็ก เขาจะต้องปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งทำให้เด็กเริ่มให้ความสำคัญและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น

พัฒนาการทางสังคมของเด็กจะมีกระบวนการเป็นขั้นตอนตามลำดับอายุ เด็กไม่ว่าอยู่ในวัฒนธรรมหรือในสังคมที่แตกต่างกัน ก็จะมีพัฒนาการทางสังคมเป็นขั้นตอนเหมือนกัน ที่แตกต่างกัน คือ เนื้อหาของทักษะสังคมนั้น ๆ เช่น การกินการอยู่ การแต่งตัว ศาสนา

1.3.4 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก : การพัฒนาด้านสติปัญญา

Piaget (1969) นักทฤษฎีคนสำคัญที่พัฒนาทางด้านความคิด ทฤษฎีการคิด (Cognitive Theories) ที่สำคัญ คือ ทฤษฎีการพัฒนาทางสติปัญญา ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่าพฤติกรรมเกิดจาก

วุฒิภาวะ (Maturation) ประสบการณ์ (Experience) การถ่ายทอดจากสังคม (Social Transmission) และกฎของความสมดุล (Equilibration)

Piaget อธิบายว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมวุฒิภาวะ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามลำดับอายุตามประสบการณ์ที่ได้รับและค่านิยมที่ถ่ายทอดมาจากสังคม และเขายังเชื่อว่า พฤติกรรมเกิดขึ้นเพื่อปรับโครงสร้างความคิดความเข้าใจให้เกิดความสมดุล กับสภาพแวดล้อม Piaget ถือว่า มนุษย์เรามีแนวโน้มพื้นฐานที่ดีติดตัวมาแต่กำเนิด 2 ชนิด คือ

1. การจัดและรวบรวม (Organization) หมายถึง การจัดและรวบรวมกระบวนการต่าง ๆ ภายในเข้าเป็นระบบอย่างต่อเนื่องและเป็นระเบียบ และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างตลอดเวลา ตรงกับที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

2. การปรับตัว (Adaptation) หมายถึง การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่ออยู่ในสภาพสมดุล โดยมีกระบวนการ 2 อย่าง เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ

- 2.1. การซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) เกิดจากเมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะซึมซับประสบการณ์ใหม่ให้รวมเข้าอยู่ในโครงสร้างสติปัญญา

- 2.2. การปรับโครงสร้างทางเชาว์ปัญญา (Accommodation) คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเชาว์ปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ใหม่ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่

พัฒนาการทางสติปัญญา ตามทฤษฎีของ Piaget เป็นไปตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิด - 2 ปี เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ปาก หู ตา เด็กเรียนรู้จากการสัมผัสจับต้องสิ่งแวดล้อมรอบตัว

2. ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Pre-operational Stage) เริ่มเมื่ออายุ 2-6 ปี เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายท่าทางในการสื่อความหมาย เด็กเริ่มพัฒนาความสามารถในการรู้จักสิ่งที่เป็นตัวแทน (Representation) ในระยะนี้โครงสร้างทางสติปัญญาจะเป็นแบบง่าย ๆ การรับรู้ดีขึ้น และเด็กจะมีความเชื่อในความคิดของตนเองอย่างมาก เนื่องจากมีการยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลางอยู่มาก (Egocentric) เด็กสามารถเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ และมีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว แต่เด็กวัยนี้ยังไม่สามารถคิดย้อนกลับไปได้

3. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operation Stage) อยู่ในช่วง 7 - 11 ปี เด็กสามารถรับรู้เกี่ยวกับรูปธรรมได้ดี สามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่เห็นได้ เริ่มรู้จักสร้างกฎเกณฑ์ จัดหมวดหมู่ แบ่งพวก และเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น เริ่มคิดเป็นนามธรรมได้บ้าง

4. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operation Stage) ช่วงอายุ 11 - 15 ปี เป็นช่วงที่เด็กสามารถรู้จักคิดหาเหตุผลอย่างมีระบบ และเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถคาดคะเน ตั้งสมมติฐาน และแก้ปัญหาได้ มีความคิดหาเหตุผลแบบตรรกศาสตร์ เป็นขั้นเกิดพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กวัยนี้จะมีความคิดเท่าผู้ใหญ่แตกต่างกันทางคุณภาพ เนื่องจากมีประสบการณ์ต่างกัน

1.4. หลักและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

ทิสนา แชนมณี และคณะ (2536) กล่าวว่า การที่เด็กจะมีการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสม จำต้องได้รับการพัฒนาในทุกด้านอย่างครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ คุณธรรม บุคลิกภาพ สังคม และสติปัญญา เนื่องจากพัฒนาการทุกด้านมีความสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้น การส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก ผู้ปกครองควรมีบทบาท ดังนี้

1. หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย

1. การให้เด็กรับประทานอาหารที่สะอาดปลอดภัยจากเชื้อโรค มีปริมาณ คุณภาพและรสชาติที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตตามวัยอย่างเหมาะสม

2. การฝึกให้เด็กช่วยตัวเองในการรับประทานอาหาร และมีสุขนิสัยในการรับประทานอาหารเป็นเวลา เป็นที่ และมีมารยาทในการรับประทานอาหารจะทำให้เด็กมีสุขภาพดี และมีระเบียบ

3. การฝึกให้เด็กตัดสินใจในการบริโภคอย่างฉลาด นอกจากจะมีผลดีต่อสุขภาพและยังช่วยฝึกทักษะการคิดของเด็กได้ด้วย

4. การให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือการมอง การฟัง การดม การชิม การลูบคลำ สัมผัส จะช่วยให้ประสาทสัมผัสส่วนนั้น ๆ พัฒนาตลอดจนช่วยกระตุ้นให้สมองเจริญเติบโตด้วย

5. การให้เด็กได้ออกกำลังกายอย่างเพียงพอ มีโอกาสได้พัฒนาทั้งกล้ามเนื้อมัดเล็ก เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย

6. การให้เด็กมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหว และกิจกรรมที่สงบอย่างสมดุลในแต่ละวันจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตอย่างสมดุลทั้งทางร่างกายและใจ

7. การจัดที่อยู่อาศัยและเครื่องนุ่งห่มของใช้และสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยถูกสุขลักษณะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและใจ

8. การกิน การออกเล่นกำลังกาย พักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเด็ก และเป็นการฝึกสุขนิสัยที่ดีให้กับเด็ก

9. การสังเกตความผิดปกติของเด็ก การขอคำปรึกษาเพื่อป้องกันหรือแก้ไขความผิดปกติของเด็กตั้งแต่แรกเริ่ม จะช่วยป้องกันไม่ให้เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากในภายหลัง

10. การพาเด็กไปรับบริการสุขภาพอนามัย รับภูมิคุ้มกันโรคและตรวจสุขภาพพัฒนาการเด็ก

11. การฝึกให้เด็กรู้จักป้องกันตนเองจากโรคภัยต่าง ๆ การดูแลรักษาพยาบาลแก่เด็กเมื่อเจ็บป่วยอย่างถูกวิธีตั้งแต่เนิ่น ๆ

2. หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ คุณธรรม

1. การส่งเสริมให้เด็กเล่นอย่างอิสระ และเหมาะกับวัยจะช่วยให้เด็กมีอารมณ์ ร่าเริง แจ่มใส และเป็นมิตร

2. การส่งเสริมให้เด็กมีสุนทรียภาพ ชាប់ซึ่งในความงามและการแสดงออก จะช่วยพัฒนาเด็กให้เป็นผู้มีความละเอียดอ่อนเห็นคุณค่าของบุคคล และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

3. การเลี้ยงดูไม่ให้เกิดความคับข้องใจต่าง ๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออกจากการทำลายสิ่งของ หรือทำร้ายบุคคลเมื่อโกรธ และการจัดโอกาสให้เด็กระบายอารมณ์ในทางที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น

4. การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักเอาใจใส่ ไม่ให้เด็กอยู่ในสภาพวิตกกังวลหรือหวาดกลัวอย่างรุนแรง จะช่วยสร้างความรู้สึกรับประกัน ปลอดภัยให้แก่เด็ก

5. การทำตนเป็นแบบอย่างให้เด็กปฏิบัติตาม คำสอนของพระพุทธศาสนา คือ ทำดี เว้นชั่ว และฝึกสติภาวนา เพื่อทำให้บริสุทธิ์ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับตัวเด็กคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเด็ก ได้แก่ มีสติ กตัญญู เมตตา อุตุน ซื่อสัตย์ ขยัน ไม่เห็นแก่ตัว

6. การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นตัวแบบที่ดี และการปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรต่อเด็ก เป็นวิธีส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับเด็ก

7. การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึง อุปนิสัยและพื้นฐานของผู้เรียนและใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลายผสมกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

3. หลักและวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมและบุคลิกภาพ

1. การแสดงความรัก ความห่วงใยเด็กอย่างใกล้ชิด และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน ช่วยให้เด็กมีสุขภาพจิตดี เกิดความมั่นคงทางจิตใจ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี

2. การเลี้ยงดูในบรรยากาศของความสัมพันธ์อันดีญาติมิตร และสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์อันดีญาติมิตร จะสร้างสรรค์เด็กและสังคมที่มีความอบอุ่น เป็นมิตร เอื้อเฟื้อและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3. การที่สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ช่วยเหลือกัน และแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี จะช่วยให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

4. การให้โอกาสเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่าง ๆ ที่ละน้อย โดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดไปสู่ไกลตัว

5. การฝึกให้เด็กช่วยตัวเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว เป็นการให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบและความร่วมมือกับบุคคลอื่น

6. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผล สามารถช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

7. การให้อิสระแก่เด็กในการเป็นตัวของตัวเอง และฝึกให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมความสมดุลระหว่างเอกลักษณ์ของตนกับสังคม

8. การส่งเสริมให้เด็กเล่นและทำกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมที่จำเป็น

4. หลักและวิธีส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

1. การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็ก

2. ระยะ 6 ปี แรกของชีวิตเป็นระยะที่สมองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอ การอยู่อย่างปลอดภัยไร้สารพิษและการกระตุ้นกระตุ้นทางสมอง

การได้รับการกระตุ้นประสาทสัมผัสทั้ง 5 อย่างเพียงพอ จะช่วยให้สมองของเด็กมีการพัฒนาอย่างเหมาะสมกับวัย

3. เด็กมีธรรมชาติหรือความต้องการอยากรู้อยากเห็น อยากเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และอยู่ในขั้นพัฒนาการเรียนรู้โดยผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ การส่งเสริมให้เด็กได้รับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ อย่างหลากหลาย การให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวาง การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหลายวัย หลายระดับ การกระตุ้นและการตอบสนองของความสนใจของเด็ก การส่งเสริมความสนใจของเด็ก จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เลี้ยงพึงกระทำเพื่อพัฒนาความคิดความเข้าใจ และปรับขยายโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็ก

4. เด็กมีการเรียนรู้ภาษาตั้งแต่ยังเป็นทารก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก พูดคุยกับเด็กบ่อย ๆ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านภาษาได้อย่างเหมาะสม

5. การหัดให้เด็กสะสมความรู้ หัดจดจำ หัดใช้ความรู้ หัดคิดและหัดทำ ความเข้าใจเป็นกระบวนการตามหลักเหตุผล ที่ควรฝึกฝนให้แก่ผู้เรียน เพราะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ

6. การฝึกให้เด็กได้ช่วยเหลือตัวเองตัดสินใจด้วยตัวเอง ทำงานสำเร็จได้ด้วยตัวเองเป็น การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

7. การสนับสนุนให้เด็กเล่นและทำงานเป็นกลุ่ม และการให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่เด็ก สามารถช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กได้

2. ครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดู

ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม เป็นสถาบันมูลฐานซึ่งทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่น ๆ ในสังคม ไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ของครอบครัวได้ทุกอย่าง มนุษย์ต้องเกิดและได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัว

2.1. ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

Maciver and Page (อ้างในเกศินี เกิดอนันต์ , 2539) กล่าวว่า ครอบครัว คือ กลุ่มกลุ่มหนึ่ง ที่มีเพศสัมพันธ์มั่นคงและถาวรเพียงพอที่จะเลี้ยงดูกันเพื่อการสร้างสรรค์ และให้การอบรมแก่เด็กได้

นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เป็นเงื่อนไขโดยเฉพาะในทุกแห่งหนในสังคมมนุษย์ 5 ประการ ดังนี้

1. มีการแสดงถึงความสัมพันธ์ในการเลือกคู่ครอง
2. มีรูปแบบการแต่งงาน หรือการจัดการที่จะมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นสถาบันอย่างหนึ่งตามควรแก่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดย การเลือกคู่ครองที่มีการกำหนดไว้ และต้องรักษาระบอบนั้นไว้ให้คงรูปแบบด้วย
3. มีระบบการขนานนาม หรือคำกล่าวขานตามสถานะของสมาชิก อันแสดงนัยถึงแบบแห่งการผูกพันทางสายเลือดด้วย
4. มีการจัดการทางเศรษฐกิจ โดยให้สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมด้วย แต่ต้องมีการรับรองกันไว้ด้วย โดยเฉพาะด้านความต้องการทางเศรษฐกิจ ที่รวมเอาการให้กำเนิดบุตรและการเลี้ยงดูบุตรเข้าไว้ด้วย

5. มีการอยู่ร่วมกันตามปกติ

ชนิสฐา วิเศษสาทร (2528) ได้ให้ความหมายครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่มาวมกัน โดยการสมรส การสืบสายโลหิต หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรมซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นอยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกัน ครอบครัวแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ใหญ่ คือ

1. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) หมายถึง ครอบครัวขนาดเล็ก ประกอบด้วยบุคคลที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ที่สุด คือ สามี ภรรยา และบุตร ซึ่งครอบครัวประเภทนี้มีแนวโน้มที่จะพบมากขึ้นในสังคม

2. ครอบครัวขยาย (Extended Family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว และบุคคลอื่น ๆ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ ซึ่งอาศัยอยู่บ้านเดียวกัน หรือเขตบ้านเดียวกัน ซึ่งครอบครัวประเภทนี้จะมีความรักความอบอุ่นแต่ขาดความเป็นอิสระ

2.2 หน้าที่ของครอบครัว

หน้าที่ของครอบครัวหลัก ๆ จะมีอยู่ 7 หน้าที่

1. ด้านเศรษฐกิจ ในครอบครัวไทย คือผู้ชายก็หาสตาจค์ ผู้หญิงก็หาสตาจค์ช่วยกัน ส่วนการดูแลและการจัดระบบเศรษฐกิจในครอบครัวนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน พ่อบ้านหาสตาจค์มาให้แม่บ้านและมอบให้ใช้ให้พอใน 1 เดือน
2. การให้การศึกษา ไม่ใช่ให้เฉพาะระบบของการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการให้การศึกษา

จากทั่ว ๆ ไป ศึกษาทุกอย่างคือศึกษาชีวิต

3. การปกป้องสวัสดิภาพ คือหน้าที่ของครอบครัว พ่อกับแม่ควรจะต้องให้สวัสดิภาพแก่ลูกด้วย
4. การให้การศึกษา สังคมทุกวันนี้เครียดมาก สันทนการมีความจำเป็นต่อครอบครัวที่จะต้องให้กับสมาชิกในครอบครัว
5. หน้าที่ทางศาสนา เป็นหน้าที่หลักที่ครอบครัวจะต้องให้ เพราะสถาบันทางศาสนาคือ พุทธศาสนาจะไม่เหมือนกับศาสนาอื่น ศาสนาคริสต์หรือศาสนาอิสลามนั้น เราจะสร้างรูปแบบคือ พ่อเด็กออกจากท้องแม่เขาจะรับเข้าสู่วิถีทางศาสนาเลย
6. การให้ความรัก เป็นหน้าที่ของครอบครัวที่เด็กหรือเยาวชนที่เติบโตมาต้องได้รับความรัก หรือแม้แต่คนในครอบครัวก็ต้องได้รับความรัก
7. หน้าที่ทางชีววิทยา ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญที่สุดอีกหน้าที่หนึ่ง คือการสืบต่อพืชพันธุ์ของมนุษย์

2.3 ความสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ครอบครัวเป็นสถานที่แห่งแรก หรือสังคมแห่งแรกที่เด็กได้รับการเลี้ยงดู ซึ่งสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวและความพร้อมของพ่อแม่ มีอิทธิพลต่อเด็กตั้งแต่อ่อนเกิด ดังนั้นเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่พร้อม เต็มใจและต้องการเด็ก รวมทั้งมีความพร้อมด้านอื่นประกอบด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจด้านการเงิน ไม่มีปัญหาค่าใช้จ่าย มีผู้ช่วยดูแลเลี้ยงดูเด็ก และเด็กที่เกิดมาเป็นที่ยอมรับของทุกคนในครอบครัวทำให้เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูด้วยความพร้อมในด้านความรักและการเอาใจใส่ด้านการดูแลที่ดี และพัฒนาเด็กให้เหมาะสมยอมทำให้เด็กมีโอกาสเจริญเติบโตอย่างมีความสุข และสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กที่เกิดมาในครอบครัวที่ไม่พร้อมที่จะมีบุตร โดยฝ่ายพ่อแม่ยังไม่ปรารถนาจะมีลูกปัญหาที่จะตามมาจะส่งผลกระทบต่อโดยตรงตั้งแต่แรกเกิดทั้งด้านร่างกายและจิตใจของเด็กและของพ่อแม่ โดยเฉพาะเด็กที่เกิดมาในขณะที่บรรยากาศของครอบครัวไม่ปกติสุข เช่น มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาการขัดแย้งไม่ลงรอยกัน การไม่ยอมรับซึ่งกันและกันของพ่อแม่ เป็นต้น

ธีราพร กุลนันทน์ (2535) ได้กล่าวไว้ว่า บรรยากาศในครอบครัวจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของเด็กดังนี้

1. บรรยากาศของการทอดทิ้งหรือปล่อยปละละเลย คือ บรรยากาศที่พ่อแม่ไม่เอาใจใส่เด็ก ขาดความใกล้ชิดผูกพันในครอบครัว เลี้ยงลูกตามมีตามเกิดไม่เห็นว่าคุณค่าในครอบครัว ไม่มีแรงกระตุ้นจากพ่อแม่ ขาดการให้ความรักความอบอุ่น มีพ่อแม่ที่ไม่ได้ใกล้ชิดเหมือนไม่มี ซึ่งจะทำให้เด็ก ไม่มีความพยายามที่จะทำอะไรแข่งกับใคร ไม่สนใจการเรียน เมื่อมีปัญหาที่ไม่รู้จะหันหน้าพึ่งใคร มองชีวิตแบบไร้ความหมาย เหนงา ว่าเหว

2. บรรยากาศในครอบครัวที่แตกแยก คือ บรรยากาศที่พ่อแม่มีข้อขัดแย้งกัน ผลของการขัดแย้งทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทเป็นประจำ เมื่อเด็กได้พบการทะเลาะวิวาท ความก้าวร้าวของผู้ใหญ่ การใช้คำรุนแรง การทำให้ข่าวของเสียหาย การทำร้ายซึ่งกันและกัน การไม่ปรองดองกัน ไม่สามัคคีกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อเด็กมากเป็นการกระทบกระเทือนจิตใจและความรู้สึกของเด็ก ทำให้เด็กเกิด การแสดงออกทางพฤติกรรมที่แปรปรวน เช่น เจ็บแค้น ไม่สู้ ถดถอย มีความเศร้าซึมไม่มีความสุข และ ไม่มีหวัง หรือกลายเป็นเด็กก้าวร้าว ขวนขวาท เกะกะอารมณ์แปรปรวน หงุดหงิดและโกรธง่าย เป็นต้น

3. ครอบครัวที่ช่วยเหลือเด็กมากเกินไป เป็นบรรยากาศที่พ่อแม่ช่วยเหลือเด็กทุกอย่างหรือ เกือบทุกอย่าง ทำให้ลูกกลายเป็นเด็กไม่รู้จักโต ตัดสินใจไม่ยอมช่วยตัวเอง เกียจคร้าน ไม่มีความรับผิดชอบ ทำสิ่งต่าง ๆ ถ้าจะต้องมีคนคอยชี้แนะ แสดงถึงความไม่เป็นตัวของตัวเอง

4. ครอบครัวที่พ่อแม่มีอารมณ์รุนแรง คือ พ่อแม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ชอบดุด่า เอาแต่ใจตนเอง ต้องการให้เด็กทำตามทีพ่อแม่ต้องการ บางครั้งมีอาการก้าวร้าวรุนแรงด้วยการทำโทษเด็ก เช่น ตะคอก เขี่ยตีนรุนแรง ทำให้เด็กมีปมด้อย ห่อหอยง่าย ซ้ำฉลาด หวาดหวั่น เจ็บแค้น ไม่ค่อยพูด ไม่ต่อสู้ เจ็บแค้น ไม่ค่อยมีความร่าเริง

5. ครอบครัวที่พ่อแม่อบรมให้ลูกมีความรับผิดชอบสูงเกินไป พ่อแม่ต้องการให้ลูกทำได้ ดังที่ตนหวัง ทำให้เด็กกลัวว่าจะทำอะไรผิดหรือทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร เกิดความกลัวความล้มเหลว บาง ครั้งไม่กล้าทำสิ่งต่าง ๆ เลย

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2529) ได้กล่าวถึงเด็กและวิกฤติการณ์ในครอบครัวว่า บรรยากาศภายในบ้านและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดในครอบครัวนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวแล้วยังมีผลโดยตรงต่อเด็ก ได้แก่

1. ผลกระทบต่อเด็กจากปัญหาการแต่งงานแล้วแยกกันอยู่ชั่วคราว

1.) บ้านที่มีพ่อหรือแม่ต้องแยกไปทำงานต่างจังหวัด ลูกอาจขาดความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับพ่อหรือแม่

2.) เมื่อพ่อหรือแม่ต้องจากไปทำงานที่อื่นเป็นระยะเวลานาน ๆ และกลับมา อาจกลายเป็นบุคคลแปลกหน้าสำหรับลูก ลูกอาจไม่ยอมให้อุ้มหรือพูดด้วยพ่อหรือแม่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปทำงานที่อื่น ฝ่ายอยู่บ้านอาจมีอารมณ์หงุดหงิด ระบายอารมณ์กับลูก เพราะวิตกกังวลเกี่ยวกับคู่สมรสและต้องมีภาระหนักในการดูแลลูกและงานบ้าน อาจระบายอารมณ์กับลูกเช่น ดุ หรือแสดงความเจ้าอารมณ์โดยไม่มีเหตุผล

3.) ลูกอาจเกิดปมด้อยเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนที่มีพ่อแม่อยู่ครบหน้าและโดยเฉพาะเด็กเล็กซึ่งยังไม่สามารถรับฟังและเข้าใจเหตุผลได้ว่า พ่อแม่มีความจำเป็นอย่างไรจึงต้องแยกกันอยู่

4.) ลูกขาดแบบอย่างที่จะเลียนแบบในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เพราะอยู่กับแม่หรือพ่อแต่ฝ่ายเดียว ทำให้ไม่สามารถมีพัฒนาการทางสังคมได้อย่างเหมาะสม

5.) ในครอบครัวที่พ่อหรือแม่จากไปทำงานที่อื่นขณะที่ลูกโตพอที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อและแม่แล้ว เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจากไปเด็กจะเกิดความวิตกกังวลกับการจากไปของคนใดคนหนึ่ง เนื่องจากไม่สามารถแยกเหตุผลของการจากไปได้ อาจมีผลทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติผลกระทบบในระยะยาวคือเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ จะขาดรูปแบบเหมาะสมในการเลือกคู่

2. ผลกระทบต่อเด็กจากปัญหาครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะกัน

1.) เด็กมีความรู้สึกไม่อบอุ่นปลอดภัยเวลาที่พ่อแม่ทะเลาะกัน ซึ่งเป็นผลให้การพัฒนานุคลิกภาพในอนาคตผิดปกติ อาจกลายเป็นคนไม่แน่ใจในตนเอง เป็นคนมีแต่ความเครียด ความวิตกกังวล มีแนวโน้มจะเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย ขาดความรักความอบอุ่นในบ้าน ขาดตัวอย่างการพัฒนานุคลิกภาพ

2.) เด็กจะมีปมด้อยเวลาอยู่ในกลุ่มเพื่อน อาจถูกเพื่อนล้อจนทำให้ไม่อยากเข้าร่วมในกิจกรรมสังคมต่าง ๆ

3.) กรณีที่พ่อแม่ทะเลาะกัน ผลกระทบมักจะมาลงที่บุตร เพราะเมื่อทั้งสองฝ่ายทะเลาะกัน ก็จำเป็นต้องหาทางระบายความเจ็บช้ำน้ำใจหรือความแค้น ลูกจึงกลายเป็นแพะรับบาป

4.) เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกัน ลูกจะประสบปัญหาในการวางตัว ไม่ทราบว่าควรจะอยู่ฝ่ายใด จะเข้าข้างแม่ก็กลัวพ่อจะโกรธ จะเข้าข้างพ่อก็กลัวแม่จะน้อยใจ และหากฝ่ายใดดึงเอาลูกมาเป็นพวกตนก็อาจปลุกฝังทัศนคติที่ไม่ดีต่ออีกฝ่ายหนึ่งให้แก่ลูก หรือเลี้ยมสอนให้ลูกเกลียดอีกฝ่ายหนึ่ง

5.) เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกันในบ้าน เด็กจะรู้สึกคับข้องใจ มองเห็นว่าบ้านเป็นที่ไม่น่าอยู่ ขาดความสุขอยากออกไปให้พ้นจากบ้าน ผลของการศึกษาจากนักจิตวิทยาในการให้เด็กจัดอันดับสิ่งที่ทำให้มีความสุขที่สุด อันดับแรกคือความสุขของพ่อแม่ ส่วนสิ่งที่ทำให้เด็กไม่มีความสุข คือ ความตายและเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว อันดับรองลงมาคือการทะเลาะกันของพ่อแม่

3. ผลกระทบต่อเด็กจากปัญหาการหย่าร้าง

1.) ลูกที่เคยชินกับสภาพครอบครัวที่พร้อมหน้าพ่อแม่ มีความรู้สึกอบอุ่นมั่นคง เมื่อความสัมพันธ์แบบนี้ถูกทำลายลง จะทำให้กระทบกระเทือนไปถึงการพัฒนาลักษณะของเด็ก โดยเฉพาะกับเด็กในวัยแรกเกิดจนถึง 1 ปีครึ่ง หากเด็กขาดความรู้สึกอบอุ่นแล้ว เด็กจะมีพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพที่เบี่ยงเบนไป จะเป็นคนมองโลกว่าเป็นที่ไม่น่าอยู่ ไม่มีความวางใจอะไรทั้งสิ้น อันจะส่งผลกระทบไปถึงพัฒนาการขั้นต่อไป ทำให้เด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับวัย เช่น เด็กจะไม่ยอมกินอาหาร ไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งเร้า พัฒนาการด้านการพูดช้า ฯลฯ ทำให้เด็กไม่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษา หรืออาจนำไปสู่การมีพฤติกรรมประชดสังคม เช่น การติดยาเสพติด การมั่วสุม อันธพาล ฯลฯ

2.) การปรับตัวและพฤติกรรมทางเพศของเด็ก เด็กมักจะมีปัญหาเพราะขาดรูปแบบที่จะเลียนแบบ เช่นขาดพ่อหรือขาดแม่ ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับเพศ เพราะแม่ก็ไม่สามารถทำหน้าที่พ่อ หรือพ่อก็ได้สามารถทำหน้าที่แม่ได้สมบูรณ์ครบถ้วนได้ เด็กจึงขาดแบบฉบับของเพศที่จะให้เลียนแบบ

3.) เด็กจะเกิดปมด้อยเมื่อออกไปติดต่อกับสังคมภายนอก ทำให้เด็กนำตัวเองไปเปรียบเทียบกับเพื่อนที่มีพ่อแม่ จึงอาจทำให้เด็กปรับพฤติกรรมของตนออกมาในรูปของการเก็บตัว โทก โดดง วิตกกังวล ซึมเศร้า รู้สึกเกลียดพ่อหรือแม่ หรืออิจฉาเพื่อนที่มีพ่อแม่พร้อมหน้า เมื่อเติบโตขึ้นอาจกลายเป็นคนดื่มจัด เจ้าชู้ เพราะจิตใต้สำนึกมีความต้องการที่จะแก้แค้นแทนพ่อหรือแม่ของตน

4.) เด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน เมื่อแต่งงานจะมีแนวโน้มที่หย่าร้าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กได้เรียนรู้ตัวอย่างจากพ่อแม่เห็นว่าเป็นเรื่องปกติ หรืออาจเป็นเพราะเกิดความรู้สึกว่าตนเองทรยศพ่อแม่ หรือจะทำความเจ็บช้ำน้ำใจให้พ่อหรือแม่ จากการปลื้มตัวไปมีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข

5.) เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกัน เมื่ออยู่ในความปกครองของแม่หากแม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้ดีก็นับว่าโชคดี แต่หากแม่ต้องเผชิญกับภาวะทางเศรษฐกิจทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูลูก

ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่เหมาะสมได้ ก็อาจทำให้เด็กไม่ได้รับอาหารที่เพียงพอ ขาดการศึกษา มีมาตรฐานชีวิตต่ำ ฯลฯ

ผลการวิจัยเกี่ยวกับอายุของเด็กกับการหย่าร้างสรุปได้ว่าช่วงที่ทำให้เด็กเกิดทุกข์อย่างสาหัสต่อการที่พ่อหรือแม่จากไปคือช่วงอายุ 6-12 ปี หากพ่อแม่หย่าร้างแล้วเด็กมีความรักความอบอุ่นจากญาติพี่น้องมาทดแทน ก็อาจช่วยลดความรุนแรงของผลกระทบด้านจิตใจและภาวะเศรษฐกิจของเด็กได้น้อยลงได้

4. ผลกระทบต่อเด็กจากการรับบุตรบุญธรรม

1.) กรณีที่บิดามารดาบุตรบุญธรรมมีบุตรอยู่แล้ว จะต้องระวังในเรื่องของความยุติธรรมระหว่างบุตรบุญธรรมกับบุตรแท้ ๆ ของตน ไม่ควรให้เกิดความลำเอียงในการเลี้ยงดูบุตรทั้งสอง โดยทั่วไปแล้วมารดา บิดามักเกิดความลำเอียงต่อบุตรของตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะความผูกพันทางสายเลือด

2.) เด็กที่เป็นบุตรบุญธรรมมักจะมีกังวลและตั้งปัญหาต่าง ๆ เช่น ทำไมพ่อแม่จึงปล่อยให้ตนเองอยู่กับคนอื่น พ่อแม่จริงจะเป็นอย่างไร ตนจะมีหน้าตาเหมือนพ่อแม่หรือไม่ พ่อแม่ตายจริงหรือเปล่า หรือถ้าพ่อแม่บุญธรรมมีลูกของตัวเองแล้วตนเองจะทำอย่างไร ปัญหาหรือคำถามเหล่านี้ผู้เป็นบุตรบุญธรรมจะคิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าในสมองของตนเอง หากได้รับคำตอบไม่ชัดเจนคลุมเครือ เด็กก็จะยังมีความเคลงใจในตัวของบิดามารดาบุญธรรม และสิ่งที่เป็นปัญหาจะกลายมาเป็นปมด้อย และอุปสรรคต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองในอนาคต

3.) ในกรณีที่มิบุตรอยู่แล้ว และรับบุตรบุญธรรมมาอยู่ในบ้าน มักจะมีปัญหาระหว่างญาติพี่น้องของบิดามารดากับบุตรบุญธรรมโดยเฉพาะญาติผู้ใหญ่มักจะไม่ค่อยให้การยอมรับบุตรบุญธรรม ดังนั้นหากมีการกระทบกระทั่งกับบ่อย ๆ จะทำให้เด็กเกิดความสับสนและต้องพัฒนาบุคลิกภาพไปในด้านต่อสู้อย่างรุนแรง จนกลายเป็นคนมีลักษณะก้าวร้าว ซึ่งนับเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม

นอกจากนี้ Radke (อ้างใน อีราพร กุลนันทน์, 2535) ได้ทำการศึกษาและพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างความบกพร่องของการปฏิบัติตนในครอบครัวของพ่อแม่ กับบุคลิกภาพบางประการของเด็ก

สภาพภายในครอบครัว	บุคลิกภาพบางประการของเด็ก
1. พ่อแม่ไม่ลงรอยกัน	ก้าวร้าว, มีอาการประสาท , พูดปด, อิจฉา
2. พ่อแม่ทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ลูก	ก้าวร้าว , ชอบทำร้ายคนอื่น, ยอมคนอื่นเสมอ , อารมณ์ไม่มั่นคง
3. พ่อแม่เข้มงวดกวดขันมาก	เข้ากับคนอื่นไม่ค่อยได้, เฉื่อยชา , ไม่มีชีวิตจิตใจ, ไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับของเพื่อน
4. พ่อแม่ขู่เข็ญบงการลูก	ชอบทะเลาะวิวาทกับคนอื่น , ไม่มีความร่วมมือกับใคร, อารมณ์ดิ่งเครียด, ขี้อาย , คิดถึงแต่ตนเอง
5. พ่อแม่ที่มีลักษณะเผด็จการ	มีอารมณ์ไม่คงที่ไม่นั่นนอน , ไม่กล้าตัดสินใจ, ไม่เป็นที่ยอมรับ, ไม่ปลอดภัย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บรรยากาศในบ้านและความสัมพันธ์ในครอบครัวมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กในแนวทางที่แตกต่างกัน การเลี้ยงดูเด็กให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี บรรยากาศภายในบ้านดี มีความปรองดองของพ่อแม่ มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก และเด็กพร้อมที่จะเติบโตและเผชิญสิ่งต่าง ๆ ในอนาคตได้ดี

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัวต่อการอบรมเลี้ยงดู และ พัฒนาการของเด็ก

ศรันย์ ขจรเดชกุล (อ้างในเกศินี เกิดอนันต์, 2539) ได้อธิบายถึง ผลกระทบของการหย่าร้างว่า เด็กจะได้รับการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ทั้งร่างกาย อารมณ์จิตใจ และการปรับตัว นักจิตวิทยาได้สรุปสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่มักเกิดกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง แยกทางกัน คือ

1. พัฒนาการทางกายเลวลง เด็กจะเกิดอาการทางกาย เช่น นอนไม่หลับ คิดมาก เบื่ออาหาร น้ำหนักลด

2. มีอาการเฉยเมย ไม่แยแสผู้ใด เหม่อลอย ไม่ยินดียินร้ายต่อเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว

3. แสดงพฤติกรรมถดถอย เด็กบางคนจะแสดงพฤติกรรมที่ต่ำกว่าวัย เช่น ไม่กินอาหารเองให้ผู้ใหญ่ป้อนให้ เพื่อเรียกร้องความสนใจ

4. มีพฤติกรรมก้าวร้าวมุ่งร้ายต่อผู้อื่น

5. มีความหวาดกลัว หวาดระแวงและสับสน

6. มีอาการซึมเศร้าและเบื่อหน่ายกิจกรรมต่าง ๆ ควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้

สุนทร โคตรบรรเทา (2536) ได้กล่าวว่า ลูกที่อยู่ในบ้านที่มีพ่อหรือแม่คนเดียวนั้นปัญหาที่อาจจะพบมีดังนี้

1. ปัญหาในการเข้าใจพ่อหรือแม่ที่เป็นเพศตรงข้ามกับตน เช่น ลูกชายอาจจะเห็นว่าแม่ไม่ชื่นชมในความสนใจของตน ในทำนองเดียวกัน ลูกสาวอาจจะเรียนรู้ว่า พ่อไม่เข้าใจความต้องการในส่วนที่เป็นความต้องการของผู้หญิง

2. ปัญหาในการปรับตัว ปัญหานี้อาจเกิดกับพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกที่มีเพศเดียวกัน เนื่องจากลูกต้องการพ่อและแม่ช่วยกันดูแลความต้องการด้านอารมณ์ เด็กที่ขาดพ่อหรือแม่มักจะประสบปัญหาในโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า เด็กที่มีพ่อหรือแม่คนเดียวต้องการความช่วยเหลือและเอาใจใส่จากโรงเรียนมาก

ลลิตา ธีระสิริ (2531) ได้กล่าวถึง ครอบครัวที่ขาดพ่อนั้น ไม่ว่าจะเนื่องจากพ่อตาย หรือจากการหย่าร้าง เด็กผู้ชายมีโอกาสเลียนแบบแม่ และบ่อยครั้งแม่มักดึงเอาลูกติดตัวไว้เป็นเพื่อนแก้เหงาหรือเพื่อนช่วยงานบ้าน การกระทำเช่นนี้เป็นสาเหตุให้เด็กชายในวัยเจริญเติบโตเลียนแบบแม่ ผิดเพศในครอบครัวที่ขาดแม่ เด็กชายกับแม่จะมีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ เด็กจะเป็นลูกติดแม่ถ้าเขามีปัญหา ผู้ที่แก้ปัญหาให้เขาทุกอย่าง คือ แม่ และแม่มักจะไม่ปล่อยให้ลูกชายตัดสินใจเอง ซึ่งผลที่ตามมาจากการอบรมเลี้ยงดูลักษณะนี้ เด็กชายมีโอกาสแสดงออกถึงพฤติกรรมทำทางเป็นผู้หญิงได้ หรือที่สังคมเรียกว่า "เกย์" ซึ่งถ้าหากพ่อจากไปในขณะที่เด็กยังเล็กมากและไม่มีผู้ชายอื่นมาเป็นตัวอย่างให้เขาเลียนแบบ เด็กชายต้องการพ่อเพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมให้เขาได้เห็นแบบการกระทำของผู้ชาย โดยการ พุดคุย เล่นกีฬา และการทำหน้าที่พ่อบ้านของพ่อ จะเป็นแบบอย่างให้ลูกรับรู้และเรียนรู้ว่า ผู้ชายมีบทบาทอย่างไรในบ้าน เช่น การซ่อมไฟฟ้า ช่วยกันทาสีบ้าน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้การมีพ่อยังทำให้เด็กชายสามารถจำแนกเพศผู้ชาย ผู้หญิงได้โดยการนำแม่มาเปรียบเทียบกับ

ดังนั้นสัมพันธภาพในครอบครัว โดยเฉพาะในสถานการณ์การสมรสของพ่อแม่จะมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูมาก ในครอบครัวที่หย่าร้าง แยกแยก หรือตายจากกันของพ่อแม่จะมีผลต่อพฤติกรรม ของเด็กในด้านต่าง ๆ จากที่กล่าวมาเด็กที่อยู่ในสภาพบ้านแตกจะขาดความรู้สึกมั่นคงในอารมณ์ ไม่มีความอบอุ่น ขาดแบบอย่างทางเพศที่เหมาะสมเป็นผลให้เกิดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนทางพฤติกรรม

2.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ในความจริงการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโต และบรรลุผลตามความคาดหวังของพ่อแม่เป็นทั้งศิลปะและภาระที่กระทำได้ยากที่สุด ไม่มีกฎเกณฑ์จะนำมาใช้ตัดสินแบบอย่างของพ่อแม่ที่ดี หรือวิธีการเลี้ยงดูแบบใดจะสามารถบรรลุจุดหมายของพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะว่าวิถีชีวิตของแต่ละคนแต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของวิถีชีวิตอาจจะขึ้นอยู่กับจุดหมาย ความเชื่อมั่น ข้อจำกัด มาตรฐาน และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของแต่ละครอบครัว ดังนั้นแต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการเลี้ยงดูลูกที่เหมาะสมแตกต่างกันไป ไม่สามารถกล่าวได้ว่า วิธีการเลี้ยงดูแบบใดดีที่สุด

วรารักษ์ รัชชวิชัย (2533) กล่าวถึง องค์ประกอบปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดความแตกต่างของการอบรมเลี้ยงดู มีดังนี้

1. อาชีพของพ่อแม่
2. สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย
3. ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว
4. ประสบการณ์ชีวิต และความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่
5. เวลาว่างของพ่อแม่ที่มีให้กับลูก
6. จำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัว
7. ความเข้มแข็งทางจิตใจของพ่อแม่

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

พจนา ภิมย์ประเมศ (2532) ได้ศึกษาเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียน ศึกษาเฉพาะกรณีสถานอนามัยเด็ก - กลาง นนทบุรี โดยการใช้ตัวอย่างประชากร คือ มารดาของเด็กอายุระหว่าง 2 ปี 9 เดือน - 3 ปี 2 เดือน พบว่า มารดาของเด็กก่อนวัยเรียนมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากที่สุด และมีบิดา ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดู

ในเด็กอายุ 2 ปี 9 เดือน - 2 ปี 11 เดือน พบว่า การอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ-สติปัญญา มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านความเข้าใจภาษาของเด็ก ส่วนการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายและอารมณ์-สังคม ไม่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก และมารดาที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน มีการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์-สังคมดีกว่ามารดาที่ไม่ประกอบอาชีพ และอาชีพของมารดาที่แตกต่างกัน เด็กจะมีพัฒนาการด้านความเข้าใจภาษาแตกต่างกัน แต่พัฒนาการด้านนิสัยส่วนตัวและสังคมไม่แตกต่างกัน การใช้กัลลัมเนื้อเล็ก การปรับตัว และการเคลื่อนไหวโดยใช้กัลลัมเนื้อมัดใหญ่ไม่แตกต่างกัน และในด้านระดับการศึกษาพบว่าไม่มี ความแตกต่างกันในการเลี้ยงดู ส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ-สติปัญญา ด้านอารมณ์-สังคม ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับต่ำ จะมีพัฒนาการด้านนิสัยส่วนตัวและสังคม ดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูง

ในอายุ 3 ปี - 3 ปี 2 เดือน พบว่าการอบรมเลี้ยงดูของมารดาที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ-สติปัญญา อารมณ์-สังคม ไม่แตกต่างกันแม้ว่ามารดาจะประกอบอาชีพหรือไม่ประกอบอาชีพ ส่วนมารดาที่มีอาชีพต่างกัน พบว่า เด็กมีพัฒนาการด้านนิสัยส่วนตัวและสังคมการใช้กัลลัมเนื้อเล็กและการปรับตัว ความเข้าใจภาษา และการเคลื่อนไหวโดยใช้กัลลัมเนื้อมัดใหญ่แตกต่างกัน และมารดาที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ-สติปัญญา และอารมณ์-สังคม ดีกว่ามารดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ และเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูงจะมีพัฒนาการด้านความเข้าใจภาษาดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

พรพนา เตียวศิริทรัพย์ (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูบุตรก่อนวัยเรียนของมารดาที่ทำงานในสถานีโทรทัศน์ พบว่า มารดาที่ทำงานที่สถานีโทรทัศน์นั้น ในด้านพฤติกรรม การกินและการให้อาหารบุตร ช่วง 1-5 ปี มักยึดหลักความรู้จากแพทย์และบุคลากรทางสาธารณสุขและ

การปลูกฝังเกี่ยวกับอาหารจากผู้ใหญ่ มารดาส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องอาหารที่ถูกต้อง เช่น ห้ามกินอาหารรสจัดและอาหารที่ไม่มีประโยชน์ เช่น อาหารหมักดอง กาแฟ เหล้า ส่วนในเรื่อง การให้ความรัก ความเข้าใจแก่บุตร หากเกิดปัญหา เช่นการเบื่ออาหาร มารดาจะค้นคว้าความรู้เพื่อนำมาคิดวิธีฝึกสอนบุตร และยังสอนเรื่องสุขลักษณะอื่น ๆ ด้วย เช่น ให้ล้างมือก่อนและหลังกินอาหาร เคี้ยวอาหารให้ละเอียดก่อนกลืน ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของบุตรให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม และเสนอแนะวิธีการปลูกฝังพฤติกรรมมารดาและการให้ความรักกับบุตร

อรทัย รัตนมณี (2537) ได้ทำการศึกษาบทบาทของบิดาในกาอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในเขตเมือง ผลการวิจัยพบว่า บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยน้อย หรือเป็นประจำทั้ง 4 ด้าน คือ

1. การหาเลี้ยงครอบครัว บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำมากที่สุด ในเรื่อง การเสียสละความสุขส่วนตัวให้ตัว และทำงานพิเศษมากขึ้น
2. การส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ด้านร่างกาย บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำมากที่สุดคือ การดูแลและพยาบาลเมื่อลูกไม่สบาย การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การป้องกันอุบัติเหตุ ด้านสติปัญญา บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำมากที่สุดในเรื่องการตอบคำถามเมื่อลูกซักถาม ชักชวนให้ลูกดูสิ่งที่น่าสนใจและสนทนาซักถามเกี่ยวกับสิ่งที่ลูกพบเห็น ด้านอารมณ์ บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่อง การยกย่องชมเชยเมื่อลูกทำความดี ฝึกให้ลูกปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม ด้านสังคม บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องให้ลูกรู้จักแบ่งปัน สิ่งของและรู้จักความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ
3. การเป็นสื่อกลางของครอบครัว บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องการสร้างบรรยากาศที่เป็นสุขในครอบครัว และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสามีภรรยา
4. การพัฒนาตนเองในการปฏิบัติตนเป็นบิดาที่ดี บิดาส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำที่สุดในเรื่องการพยายามเป็นแบบอย่างที่ดี และปรับปรุงนิสัยของตนเอง

สิ่งที่บิดาไม่ค่อยปฏิบัติ คือ การพาลูกไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย และการร่วมวางแผนปรึกษาหารือหรือพูดคุยเรื่องการเลี้ยงดูลูกกับคนอื่นในครอบครัว หรือญาติผู้ใหญ่

น้ำทิพย์ ชูเวทย์ (2539) ได้ศึกษาบทบาทของบิดาในการใช้เวลาอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 3-6 ปี) พบว่า บิดาของเด็กก่อนวัยเรียนใช้เวลาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอยู่ในระดับค่อนข้างสูง บิดาของเด็กก่อนวัยเรียนที่มีอายุต่างกัน อาชีพต่างกัน และรายได้ต่างกัน มีเวลาในการอบรม

เลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนไม่แตกต่างกันแต่บิดาที่มีการศึกษาต่างกันใช้เวลาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนแตกต่างกัน และพบว่าบิดาที่มีการศึกษาดั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ใช้เวลาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนแตกต่างกับกลุ่มบิดาที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก (2536) ได้ศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูกับความสามารถในการแก้ปัญหา บิดามารดาโดยส่วนมากประกอบอาชีพด้านวิชาชีพและค้าขาย และใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยวิธีรักและสนับสนุนและแบบใช้เหตุผล มีจำนวนน้อยที่ใช้วิธีเข้มงวด ด้านการแก้ปัญหาปรากฏว่า นักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นเรียนสูงกว่ามีความสามารถในการแก้ปัญหาสูงกว่า นักเรียนที่อยู่ในชั้นเรียนต่ำกว่า แต่ตัวแปรสภาพแวดล้อมทางครอบครัวและรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสามารถในการแก้ปัญหา

สมศรี กิจชนะพานิชย์ และลลิตา ยวนากร (2536) ได้ศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่บิดามารดาของเด็กมีอายุระหว่าง 21-35 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและมีอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง จำนวนบุตรที่ต้องการมี คือ 2 คน มารดาส่วนใหญ่เลี้ยงดูเด็กโดยลำพังและจะให้ลูกดื่มนมแม่เมื่อแรกเกิด

บุญเย็น ประกอบแสง (2528) ได้ศึกษาบทบาทของผู้ปกครองตามการรับรู้ของตนเองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ผู้ปกครองมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนที่ส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา อยู่ในเกณฑ์ทำประจำแต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของแต่ละบทบาทจะเห็นว่าผู้ปกครองมีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายมากที่สุด

ศิลปชัย เทศนา (2528) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนของผู้ปกครองในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาลส่วนใหญ่แตกต่างกัน ตามประเด็นดังนี้

ผู้ปกครองในเขตเทศบาลมีปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากกว่าผู้ปกครองนอกเขตเทศบาล ผู้ปกครองในเขตเทศบาลต้องออกไปทำงานนอกบ้านต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กแทน และมีปัญหาเล็กน้อยในเรื่องรายได้ของครอบครัว ตลอดจนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันบ้างระหว่างพ่อแม่กับญาติผู้ใหญ่ ผู้ปกครองนอกเขตเทศบาลมีปัญหาเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการอบรม

เลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กมากกว่าผู้ปกครองในเขตเทศบาล และผู้ปกครองในเขตเทศบาลยังมีความต้องการความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากกว่าผู้ปกครองนอกเขตเทศบาล

สังวรณ์ สมบัติใหม่ (2530) ทำการศึกษาค้นคว้าที่อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อโรคจิตและโรคประสาท พบว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก แบบรักมากปกป้องมากมีความเสี่ยงในระดับสูง การอบรมเลี้ยงดูแบบบังคับมาก และแบบตามใจมากมีความเสี่ยงในระดับปานกลาง การอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง มีความเสี่ยงในระดับต่ำ

ร่มเย็น ทังสุบุตร (2531) ศึกษาการเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการอุตสาหกรรมพบว่า ครอบครัวผู้ใช้แรงงานจะเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดถึง 3 ปีด้วยตนเองร้อยละ 65.31 แต่เด็กที่มีอายุประมาณ 3 ปีขึ้นไป ครอบครัวมักจะนำไปฝากไว้กับญาติหรือฝากไว้กับผู้รับเลี้ยงเด็ก

ลำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2526) ศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนในเด็กอายุ 0-3 ปี พบว่า ร้อยละ 90 ของจำนวนครอบครัว มารดาจะทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกและส่วนใหญ่เลี้ยงดูโดยลำพัง และอาชีพของบิดามารดาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือ รับจ้าง

สุนน อมรวิวัฒน์ (2532) พบว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กในหมู่บ้านพ่ายัพ เด็กที่ยังเล็กมาก มารดาจะเป็นผู้เลี้ยงดูเด็ก ในขณะที่ลูกหกลบก็จะหุงหาอาหาร ส่วนลูกที่โตแล้ว (2-3 ขวบ) จะปล่อยให้เล่นตามลำพังหรือมีพี่เลี้ยงเล่นด้วย แม่จะทำงานในไร่ และดูแลลูกด้วย แต่มีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะให้ปู่ย่า ตายาย ดูแล

วินิจ เกตุขำ (2515) พบว่า ครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันบุตรจะได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักมากกว่าในกลุ่มตัวอย่างรวมเล็กน้อย ส่วนครอบครัวที่พ่อแม่หย่าขาดจากกันหรือคนหนึ่งคนใดเสียชีวิตเด็กจะได้รับการเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อยกว่ากลุ่มรวม และยังได้รับการเลี้ยงดูแบบลงโทษมากกว่าในกลุ่มรวมด้วย

เตือนใจ อินทุโสมา (อ้างในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2526) พบว่า ครอบครัวที่มีรายได้น้อย พ่อแม่มีการศึกษาต่ำ และแม่ต้องทำงานด้วยจะให้ญาติทางแม่ดูแลแทน ทำให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้อง มีโอกาสทำให้ป่วยเป็นโรคต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น คอติบ ไกกรน บาดทะยัก และโปลิโอ

Balwin (อ้างใน เพ็ญแข ประจันปัจจุบัน 2536) เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการอบรม

เลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะมีความอยากรู้อยากเห็นและเป็นผู้นำกลุ่ม ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบเผด็จการ จะมีความอยากรู้อยากเห็น และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อยู่ในวงจำกัด

พรพิมล พิสุทธิพันธ์พงศ์ (2538) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความพร้อมทางสติปัญญาของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะใช้เหตุผล รองลงมา ได้แก่ลักษณะใช้อำนาจบังคับ ลักษณะทะนุถนอมมากเกินไป และลักษณะปล่อยปละละเลย ตามลำดับ

2. การให้ความสำคัญของผู้ปกครองที่มีต่อความพร้อมในการเรียนของนักเรียนทั้งหมด มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกตามกลุ่มลักษณะการอบรมเลี้ยงดู ปรากฏว่าผู้ปกครองที่อบรมเลี้ยงดูลักษณะใช้เหตุผลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ลักษณะใช้อำนาจบังคับ ลักษณะทะนุถนอมมากเกินไปและลักษณะปล่อยปละละเลย ตามลำดับ

3. กลุ่มที่ได้รับการเลี้ยงดูลักษณะใช้เหตุผลมีค่าเฉลี่ยของคะแนนสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ลักษณะใช้อำนาจบังคับ ลักษณะทะนุถนอมมากเกินไป และลักษณะปล่อยปละละเลยตามลำดับ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความพร้อมทางสติปัญญา พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพร้อมทางสติปัญญา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ การอบรมเลี้ยงดูลักษณะใช้เหตุผล ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับความพร้อมทางสติปัญญา ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูลักษณะใช้อำนาจบังคับ $r = -.19$ ลักษณะทะนุถนอมมากเกินไป $r = -.29$ และลักษณะปล่อยปละละเลย $r = -.56$

แจ่มจันทร์ เกียรติกุล (2531) ได้ศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน และอยู่ในชั้นเรียนของครูที่มีพฤติกรรมทางวาจาและท่าทางแตกต่างกัน พบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล และแบบเข้มงวดที่อยู่ในชั้นเรียนของครูที่มีพฤติกรรมทางวาจาและท่าทางแบบครูเป็นศูนย์กลางมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวินัยในตนเองแตกต่างกัน เด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดและอยู่ในชั้นเรียนของครูที่มีพฤติกรรมทางวาจาและท่าทางแบบครูเป็นศูนย์กลาง และแบบเด็กเป็นศูนย์กลางมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวินัยในตนเองแตกต่างกัน เด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดที่อยู่ในชั้นเรียนของครูที่มีพฤติกรรมทางวาจาและท่าทางแบบครูเป็นศูนย์กลาง และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลที่อยู่ในชั้นเรียนแบบเด็กเป็นศูนย์กลาง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวินัยในตนเอง แตกต่างกัน

สร้อยสุดา วิทยากรและคณะ (2528) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการเด็กปกติที่อยู่กับพ่อแม่กับเด็กปกติกำพร้า พบว่า

1. เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์จะมีพัฒนาการช้า ไม่เหมาะสมกับอายุจริงของเด็ก
2. เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์จะพบความบกพร่องด้านการพูด การสื่อสารภาษามากที่สุด
3. เด็กปกติที่อยู่กับพ่อแม่ จะมีพัฒนาการเหมาะสมกับอายุ
4. เด็กปกติที่อยู่กับพ่อแม่จะพบความบกพร่องทางด้านการใช้มือและการปรับตัวมาก

ที่สุด

5. เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ (รายได้ของครอบครัวต่ำกว่า 2,000 บาท ต่อเดือน) และอยู่ในครอบครัวใหญ่ (สมาชิกมากกว่า 6 คน) จะมีพัฒนาการช้าไม่เหมาะสมกับอายุจริงของเด็ก

6. มารดาของเด็กให้การเลี้ยงดูเอาใจใส่บุตรได้ดีกว่าญาติและเพื่อนบ้านซึ่งทำให้เด็กมีพัฒนาการได้เหมาะสมกับวัยมากที่สุด

7. มารดาของเด็กที่มีการศึกษาสูงกว่าประถม 4 สามารถเลี้ยงดูบุตรให้มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัยได้มากกว่ามารดาที่มีการศึกษาจบประถม 4 หรือต่ำกว่า

เกศินี เกิดอนันต์ (2539) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวพบว่า ภายหลังการหย่าร้าง สามีถึงแก่กรรม มารดาส่วนใหญ่พาบุตรกลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมของตนโดยสมาชิกคนอื่นในครอบครัวเดิมที่อบรมมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กร่วมกับมารดา ส่วนมารดาที่มาจากครอบครัวเดิมที่แตกแยกได้แยกมาอยู่ตามลำพังกับลูกหรือกลับไปอยู่กับแม่ แล้วอบรมลูกตามลำพัง เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังขาดตัวแบบเพศชายในบ้าน ขณะที่เด็กในครอบครัวที่มารดากลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมได้ญาติผู้ใหญ่ชายเป็นตัวอย่างทดแทนบิดา ผูกพันกับมารดาสูง ส่วนเด็กที่อยู่ในครอบครัวขยายผูกพันทั้งมารดาและบุคคลอื่นๆ มารดาที่รับผิดชอบครอบครัวด้วยตัวเองทั้งหมดมักเน้นการสอนให้บุตรเข้าใจตนเอง และยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว และฝึกให้เด็กช่วยตัวเองให้เร็วที่สุด

ปัจจัยที่มีผลทางอ้อมต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่มีมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว ได้แก่ ประสพการณ์การอบรมเลี้ยงดูที่มารดาได้รับในวัยเด็ก ส่วนปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้แก่ ความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิม ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของ

มารดาและครอบครัวของมารดา ภาวะความรับผิดชอบของมารดา บุคลิกภาพของมารดา บุคลิกภาพของเด็ก และการมีเด็กวัยเดียวกันหรือเพศเดียวกันอยู่ในบริเวณบ้าน

Suthan Janhom (1984) ได้ศึกษาการอบรมพ่อแม่ให้อบรมลูกพบว่า

1. การให้การศึกษากับพ่อแม่มีองค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลงได้ยากได้แก่ แรงกระตุ้นเพื่อความสำเร็จ ผล กิจกรรมภายในบ้าน นิสัยการทำงานของพ่อแม่ องค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ได้แก่ ลักษณะของภาษา ระดับวิทยาการ การแนะนำเชิงวิชาการ
2. พบตัวแปรที่เปลี่ยนแปลงมากและให้ผลมากได้แก่ แรงกระตุ้นเพื่อความสำเร็จ และ กิจกรรมภายในบ้าน ตัวแปรที่เปลี่ยนแปลงปานกลางและให้ผลปานกลางได้แก่ นิสัยการทำงานของพ่อแม่และระดับวิทยาการ ส่วนตัวแปรที่เปลี่ยนแปลงน้อยได้แก่ลักษณะของภาษาและการแนะนำเชิงวิชาการ
3. ผลการเรียนรู้ของเด็กจะเปลี่ยนไปเป็นธรรมชาติสัมพันธ์โดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพ่อแม่

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก พบว่า พฤติกรรมของบิดามารดา ผู้เลี้ยงดูหรือครูที่แสดงต่อเด็กและสนองต่อพฤติกรรมของเด็กนั้น ล้วนแต่มีผลต่อพัฒนาการและบุคลิกภาพของเด็กทั้งสิ้น เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวที่อบอุ่นพ่อแม่ให้ความรักความเอาใจใส่ต่อเด็ก และอบรมสั่งสอนเด็ก เด็กก็จะมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เป็นไปตามวัย มีลักษณะนิสัยที่ดีตามมา

การที่เด็กปฐมวัยซึ่งถือว่าเป็นวัยที่เป็นรากฐานของบุคลิกภาพในอนาคตเป็นวัยแห่งการเรียนรู้และซึมซับนิสัยที่ดีงามนั้น แต่เด็กต้องอาศัยกับบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่บิดามารดาของเด็กมาเลี้ยงดูและอบรมเด็กแทนบิดามารดา จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ผู้ปกครองที่ไม่ใช่บิดามารดาเหล่านี้ จึงเป็นงานวิจัยที่น่าสนใจศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์กับครอบครัวในลักษณะดังกล่าวต่อไป